

Науково-дослідний інститут
публічної політики і соціальних наук

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

Тези доповідей учасників
науково-практичного семінару

(м. Харків, 14 травня 2020 року)

Харків 2020

УДК 342.9
A31

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук
(протокол № 5 від 16 травня 2020 року)

A31   **Актуальні** проблеми правового забезпечення протидії злочинності : тези доп. учасників наук.-практ. семін. (Харків, 14 трав. 2020 р.) ; Наук.-дослід. ін-т публ. політики і соц. наук. Харків: НДІ ППСН, 2020. 89 с.

Збірник містить матеріали, у яких висвітлено сучасні проблеми адміністративного права і процесу, протидії адміністративним та кримінальним правопорушенням.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів та студентів юридичних закладів вищої освіти, а також юристів-практиків.

УДК 342.9

Матеріали викладено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори та їх наукові керівники. Деякі доповіді та повідомлення мають дискусійний характер, оскільки в них висловлюється особиста думка автора, яка не завжди збігається з поглядами членів редколегії.

Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук (<https://pp-ss.pro>).

© Науково-дослідний інститут публічної політики і соціальних наук, 2020

ЗМІСТ

ДАНИЛЬЧЕНКО Ю. Б.

Організація об'єднаних націй як ключовий суб'єкт протидії
тероризму на міжнародному рівні 5

ЛИТВИНОВ О. М., ГЛАДКОВА Є. О.

Досвід пристосування постмодерністських концептів до потреб
кримінологічного аналізу 8

ПОЧАНСЬКА О. С.

Особливості забезпечення права на охорону здоров'я громадян,
засуджених до позбавлення волі в Україні 14

ГОЛУБОВ А. Є

Визнання людини, її прав та свобод найвищими соціальними
цінностями як самостійна засада кримінального провадження
України 18

ГУЦУ С. Ф.

Стан та проблеми правового регулювання інформаційної
безпеки в світі та в Україні.....21

MATVIEIEVA A. V.

Transport security of the state in the context of protection of its
national interests 25

ФІЛІПЕНКО Н. Є.

Виявлення детермінант злочинності у процесі експертного
дослідження 28

ШИНКАРЕНКО І. Р., ШИНКАРЕНКО І. І.

Заходи убезпечення об'єктів авіаційної інфраструктури 31

БАГАНЕЦЬ В. О.

Проблеми адміністративно-правового забезпечення координації
діяльності суб'єктів протидії корупції 34

ВОЛКОВА А. О.

До питання попередження адміністративних правопорушень в
інформаційній сфері.....37

КОРОБЕНКО С. В.

Ризики вчинення посадовими особами митних органів
корупційних дій 41

НЕСТЕРОВ Д. І.

Алгоритм дій під час розслідування фактів обстрілу (вибуху),
унаслідок якого заподіяно смерть, спричинено тілесні
ушкодження громадянам або завдано майнової шкоди 45

ОБОЛЕНЦЕВА-КРАСИВСЬКА О. С.

Судова гемологічна експертиза: генеза та сучасний стан 48

ОСТАПЕНКО Ю. О.

Особливості зловживання здійсненням трудових прав
працівниками..... 51

ШИНКАРЧУК А. Я.

Деякі міркування щодо ефективності спрощеного порядку
провадження щодо кримінальних проступків, пов'язаних з
домашнім насильством, в суді першої інстанції 54

ДМИТРЕНКО О. Д.

Особливості протидії корупції в Україні як об'єкту
адміністративно-правового регулювання 58

КРАМАР Р. І.

Національне агентство з питань виявлення, розшуку та
управління активами, одержаними від корупційних та інших
злочинів в системі боротьби із злочинністю 62

МЕЛЬНИЧЕНКО А. М.

Досвід Великобританії щодо протидії організованим злочинності
та можливості його використання в українських реаліях..... 65

СОДОМОРА Р. О.

Конвенція ООН проти корупції як міжнародний стандарт
протидії корупції 68

СТАРОВОЙТОВА С. М.

Гене́за юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду на
українських землях у XV – XIX ст. 71

ПОЛЯНСЬКИЙ А. О.

До проблеми взаємодії судово-експертних установ та
правоохоронних на міжнародному рівні..... 75

КОВКО Є. В.

Організаційно-кадрові засади забезпечення національної
безпеки держави 78

ЧЕРКАССЬКИЙ Р. А.

Позитивний досвід Великобританії у сфері запобігання та
протидії злочинності митними органами 81

ПЕРЕПЕЛИЦЯ С. І.

Окремі питання набуття особою статусу підозрюваного
відповідно до КПК України 84

МОРКВІН Д. А.

Класифікація видів правоохоронної діяльності в Україні..... 86

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ЯК КЛЮЧОВИЙ СУБ'ЄКТ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

Юрій Броніславович ДАНИЛЬЧЕНКО,

*доктор юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник Науково-
дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України*

Протидія тероризму, як суспільно небезпечному явищу, розглядається нами як різнорівневий складний соціально-правовий процес. При цьому, центральне місце в цьому процесі займає система суб'єктів, які планують, організують та запроваджують в об'єктивній реальності заходи, які спрямовані на протидію тероризму. Внаслідок чого, будь-яке аналітичне наукове дослідження тероризму, як глобального явища світового рівня, не можливе без характеристики системи суб'єктів, що реалізують заходи протидії йому.

Свого часу нами вже зазначалось те, що під суб'єктами протидії тероризму можна визнати сукупність міжнародних і національних органів, а також громадських організацій та окремих громадян, що здійснюють діяльність із запобігання, виявлення, припинення й мінімізації наслідків терористичної діяльності та сприяння досягненню соціального компромісу [1, с. 265]. І як ми бачимо, самотійне місце в цій системі займають міжнародні органи, які залучені до процесу протидії тероризму. При цьому, центральним суб'єктом в сфері протидії злочинності на міжнародному рівні вважається Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН).

Виділяючи ООН як ключовий суб'єкт протидії тероризму на міжнародному рівні, слід перш за все наголосити на тому, що в процес протидії більш всього залучені такі органи ООН як Рада Безпеки ООН та Генеральна Асамблея ООН. Як зазначає Л. В. Новікова, з організаційно-функціональної точки зору, діяльність Ради Безпеки ООН (далі – РБ ООН), як до речі й Генеральної Асамблеї ООН, не розрахована на цілеспрямовану протидію тероризму в усіх його проявах, проте антитерористична складова функціонування Ради Безпеки ООН є складовим елементом координаційної політики з підтримання миру та безпеки в різних регіонах планети [2, с. 26]. Зазначені центральні органи ООН формують міжнародну антитерористичну політику шляхом видання обов'язкових для країн-членів нормативних документів і через діяльність спеціалізованих органів.

У вересні 2006 року на Генеральній Асамблеї ООН всіма державами-членами була узгоджена Глобальна контртерористична стратегія ООН, яка окреслила спільні стратегічні рамки для боротьби з світовим тероризмом. Стратегія є унікальним інструментом активізації зусиль міжнародної спільноти щодо боротьби з тероризмом за чотирма напрямками:

- усунення умов, що сприяють поширенню тероризму;
- запобігання тероризму і боротьба з ним;

© Данильченко Ю. Б., 2020

- нарощування потенціалу держав-членів щодо попередження тероризму і боротьби з ним та посилення ролі системи ООН в цьому відношенні;

- забезпечення поваги прав людини для всіх і верховенства закону як фундаментальної основи для боротьби з тероризмом.

При Генеральній Асамблеї ООН функціонують:

- Управління ООН по боротьбі з тероризмом (UNOCT) в яке входить Контртерористичний центр ООН;

- Сектор з попередження тероризму Управління ООН з наркотиків і злочинності;

- Міжрегіональний науково-дослідницький інститут ООН з питань злочинності та правосуддя;

- Канцелярія Цільової групи із здійснення контртерористичних заходів, на яку покладено обов'язок координації та узгодження дій.

При РБ ООН діють такі спеціалізовані органи протидії тероризму як:

- Контртерористичний комітет з його Виконавчим директором;

- Комітет з санкцій проти ІГІА та «Аль-Каїди»;

- «Група експертів 1540».

Контртерористичний комітет (далі – КТК). Керуючись резолюціями 1373 (2001) [3] та 1624 (2005) [4] РБ ООН, КТК працює над зміцненням здатності держав-членів ООН запобігати терористичним актам як всередині їх кордонів, так і між регіонами. Він був створений після терактів 11 вересня в Сполучених Штатах.

Не зважаючи на те, що боротьба з тероризмом існувала в порядку денному діяльності ООН протягом десятиліть, події 11 вересня 2001 року, які були пов'язані з терористичним нападом на Сполучені Штати Америки спонукало РБ ООН прийняти резолюцію 1373, яка в свою чергу заснувала КТК.

Виконавчий директорат Контртерористичного комітету. Виконуючи політичні рішення, які приймаються КТК, Виконавчий директорат шляхом проведення експертних обстежень кожної держави-члена та сприяючи наданню технічної допомоги країнам в боротьбі з тероризмом реалізує на практиці суттєву допомогу КТК.

Комітет з санкцій щодо ІГІА та «Аль-Каїди». Комітет з санкцій щодо ІГІА та «Аль-Каїди» реалізує нагляд за заходами санкційного характеру, які введені РБ ООН щодо окремих осіб, груп і організацій, пов'язаних з терористичними групами ІГІА та «Аль-Каїдою», з метою ослаблення їх терористичної активності і боротьби з ними шляхом запобігання переміщення між державами та регіонами, поставок зброї і заморозки активів осіб, які включені до спеціального санкційно-обмежувального переліку. Після 11 вересня 2001 року, з метою об'єднання зусиль та встановлення загального антитерористичного режиму, цей перелік було розширено. При цьому, він торкнувся не тільки «Аль-Каїди» в Афганістані, але і «Аль-Каїди» та її поплічників, де б вони не знаходилися і без обмежень по часу.

«Група експертів 1540». 28 квітня 2004 року РБ ООН відповідно до положень глави VII Статуту ООН одноголосно прийняла Резолюцію РБ ООН 1540 (2004) [5], в якій підтверджено, що розповсюдження ядерної, хімічної

і біологічної зброї, а також засобів його доставки становить загрозу для міжнародного миру та безпеки. Відповідно до резолюції всі держави зобов'язані, зокрема, утримуватись від спроб надавати в будь-якій формі підтримку недержавним суб'єктам, які намагаються розробляти, здобувати, виробляти, володіти, перевозити, передавати або застосовувати ядерну, хімічну або біологічну зброю та засоби її доставки. Так, одним з напрямків своєї роботи на 2020-2021 роки комітет вбачає співпрацю з міжнародними організаціями та іншими відповідними органами ООН по «Ісламській державі Іраку і Леванту» (ДАІШ), «Аль-Каїді» і пов'язаним з ними особам, групам, підприємствам і організаціям, в рамках боротьби з тероризмом.

Підводячи підсумок викладеному вище, можливо переконливо стверджувати те, що ООН, як глобальна міжнародна організація, через призму діяльності власних структурних елементів є потужним та ключовим суб'єктом протидії тероризму на міжнародному рівні.

Список використаних джерел:

1. Данильченко Ю. Б. Тероризм: феномен, детермінація, протидія: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 442 с.
2. Новикова Л. В. Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй як інституція протидії тероризму. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2014. № 1144, Т. 2, Вип. 4. С. 25–28.
3. Резолюція 1373 (2001), ухвалена Радою Безпеки на її 4385-му засіданні, 28 вересня 2001 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_854#Text.
4. Резолюція 1624 (2005), ухвалена Радою Безпеки на її 5261-му засіданні, 14 вересня 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d81#Text.
5. Резолюція 1540 (2004), ухвалена Радою Безпеки на її 4956-му засіданні, 28 квітня 2004 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_k77#Text.

ДОСВІД ПРИСТОСУВАННЯ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ КОНЦЕПТІВ ДО ПОТРЕБ КРИМІНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Олексій Миколайович ЛИТВИНОВ,

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри кримінального права і
кримінології Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0003-2952-8258>*

Євгенія Олексіївна ГЛАДКОВА,

*доктор юридичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем
протидії злочинності Харківського
національного університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0003-4621-1738>*

Питання про можливість застосування теорій і концептів постмодернізму в кримінологічній науці розкривається через осмислення методологічних перспектив використання таких аналітичних практик для вирішення специфічних дослідницьких завдань.

Як відомо, постмодернізм подає себе як інтелектуальний маніфест, що закликає до переоцінювання наявного знання, до звільнення від узвичаєних навичок мислення та аналізу. Більше того, постмодернізму приписують революційний потенціал розвінчання існуючих систем знання. Постмодерністські інтенції в науці стосуються, за різними версіями, переоцінювання категоріального апарату, способів узагальнення і концептуалізації.

Постмодернізм як напрямок у науковій теорії пропонує низку ідей, що описують стан справ у суспільстві постсучасності, і ці ідеї є продуктивними у сфері методології, а саме для розрізнення і розуміння своєрідності теоретико-методологічних підходів. Ключове припущення полягає в тому, що до системи наукових положень кримінологічних теорій повинні бути впроваджені основні постмодерністські концепти.

Серед ходових понять новітньої епохи ми виділи ті, які є альфою і омегою ознак соціальної реальності, у тому числі її кримінологічного сегмента. Це насамперед:

- *споживання* (пронизує все, що відбувається на всіх рівнях соціальної події-процесу);
- *дискурс* (рухома текстуальність як середовище суспільства);
- *практика* (процесуальне виконання, співвіднесені з дискурсом);
- *бажання* (імпульс до споживання);
- *ідентичність* (перманентний запит про індивідуальне існування, що проявляє себе в бажанні, дискурсі, практиці, споживанні).

Якщо до деталей, то дотримуючись дискурсу постмодернізму, соціальність можлива в формі, стані, стилі життя споживання – у суспільстві достатку товарів все соціальні учасники виявляються в оточенні об'єктів споживання. Споживання підноситься як ключовий процес, що конструює суспільство, розглядається як область свободи (у З. Баумана), як особливого роду мова (у Ж. Бодріяра).

Характерно, що споживання як поняття, що виступає призмою постмодерністського розгляду, відкриває специфіку стилю мислення, вбудованого у відповідний дискурс, – воно метафорично розігрує цілісність соціального світу й іронічно заперечує саму себе. Споживання, по суті, має на увазі тотально відкритий процес, який відрізняє відсутність чіткої результативності. У цьому плані споживання антиномічно модерністській діяльності: якщо остання вбудована в систему, то перше – в ризому як рухливу структуру.

Ідея процесу втілена в понятті практик, яке також розмиває поняття діяльності, вписує дії в розмірність процесу. Поняття практик є органічним ідеї споживання, оскільки вказує на текучий, спонтанний і тотальний характер здійснення. Крім того, воно викриває дисциплінування тіла соціумом і культурою, але в той же час дає простір для тактичного ускользання. Практики як поняття дозволяють створювати опис з позицій залучення в них, виходячи з ризоматичної організації соціального.

Головним концептом словника постмодернізму можна вважати саме поняття дискурс, що поєднує ідеї тексту і процесу (практик). Соціологічний (а через нього і кримінологічний) зміст поняття дискурсу проявляє себе в ідеї про те, що інституційні підструктури суспільства, рольові та нормативні вимоги не інтегрують більше членів суспільства, тоді як діють рухливі правила дискурсивних практик. Подорожуючи по різних сферах життя, учасники постмодерної соціальної ситуації стикаються з текстуальним жанровим розмаїттям як з фрагментарними нормативними просторами. Від модерністського соціального порядку це відрізняється тим, що учасники усвідомлюють відносність і умовність жанрових рамок дискурсу, множинність дискурсів, що повідомляють практикам іронію і деяку шизуватість як тимчасову залученість.

Поняття дискурсу має на увазі певну структурованість і автономність як форму артикуляції знання в конкретній культурній традиції – поза будь-яких значущих моментів, привнесених з боку суб'єкта. Виходить, учасник проявляє себе в ареалі дискурсу, але не здатний істотно змінювати його. У перспективі, яку відкриває дискурс, немає чітко окресленої інституційної керуючої структури; притаманна дискурсу влада простягається іманентно на рівні уявлень про світ; дискурс науки, медицини, стосунків – кожен з них має інструменти, щоб позиціонувати себе як справжній, керується внутрішніми локальними правилами, в яких «розчиняється» суб'єкт. І все ж – текст відрізняється від соціального інституту, отже, дискурс передбачає значну ступінь непередбачуваності і креативності; в самій ідеї дискурсу закладені тенденції розпорошення сенсу, має місце непідпорядкованість дискурсу примусовій зовнішній каузальності.

Поняття дискурсу сигналізує про принципову множинність, і це означає також можливість «вислизання» для тих, хто реалізує дискурс

(дискурсивні практики), уникаючи модерністського самоототожнення з роллю, статусом або нормою.

Мотиватором в дискурсі постмодернізму, суб'єктивною відповіддю на соціальну ситуацію споживання стає бажання або спокуса. Ж. Бодрійяр позначає стан моралі в постмодерні як *fun-morality* – прагнення відчувати емоції, що носить характер «імперативного наказу розважатися ... змусити себе хвилюватися, насолоджуватися» [1, с. 110]. Суспільство споживання спокушає індивіда на тут-і-зараз-задоволення, «задоволення поверхні, моментальності» [2, с. 20]. Реалізуючи практики споживання, перемикаючи реєстри дискурсу, учасник соціального життя не будує планів і прогнозів, не досягає статусу і не рухається до мети (адже, відповідно до постмодерністської позиції, часової каузальності не існує), але насолоджується моментом.

Усе вищенаведене спричиняє трансформацію поняття ідентичності. «Сучасні дискусії – вважає З. Бауман, – зараз обертаються навколо осі ідентичності» [3, с. 176]. Знайти себе виявляється вкрай важко в очереті дискурсу, в зазначеній ситуації лихоліття. Дискурс постмодернізму контекстуально демонструє суб'єкта у фрагментованому світі, що на рівні свідомості веде постійний пошук втраченої ідентичності, постійно викарбовує власне «Я» з ілюзій щодо себе самого, постійно пред'являє себе для впізнання в інтер-простір.

Психосоціальне завдання відновити власну ідентичність подається як архіскладне в соціальному світі, який втратив визначеність порядку. Ідентичність вислизає – гендерна, національна, професійна компоненти розуміються як змінні. Проблема ідентичності шукає своє розв'язання у рефлексивній практиці самоопису: учасник соціального життя, в постмодерністській версії, зливається з режимом тексту, промовляючи самого себе.

Рефлексивність в дискурсі постмодернізму також пов'язана з ідеєю процесу: постсучасне середовище – це фактично безперервний потік рефлексивності. Соціальність – це дискурсивна діяльність з інтерпретації і реінтерпретації. Як і будь-яка практика (на відміну від діяльності), рефлексія не має кінцевого результату як сенсу; особистість, що висловлюється, ніколи не може остаточно зафіксувати сенс, включаючи сенс своєї ідентичності. Слова – багатоакцентні. За Р. Рорті, людина, що рефлексує, приречена на відчуття випадковості і крихкості словників і, отже, ідентичності [4]. Марність здобуття ідентичності, тим не менше, не скасовує актуальності її пошуку у формі участі у різноманітних дискурсах і практиках, врешті-решт, у споживанні (шопінг, флірт з предметами, блукання в соціальних мережах становлять повсякденність персонажа дискурсу постмодернізму).

Новітнім часам, багато в чому орієнтованим на розвінчання дискурсу модернізму, притаманне акцентування на процесуальності і взаємозумовленості як прийомі, що нівелює розрізнення. Всі поняття, як і фрагменти світу, згадані нами у цій частині, перебувають у складній зумовленості, детермінація розмивається. Ефект істинності дискурсу – у наведенні метафори (перенесення властивостей певного фрагмента в довільному напрямку на інший фрагмент), що ілюструє недискретність і

зв'язаність фрагментів соціального життя. Іронія як прийом дискурсу постмодернізму також працює на елімінацію детермінізму: щось одночасно присутнє і відсутнє, впливає і не впливає. Причинність, атрибут дискурсу модернізму, існує у часовому континуумі, тоді як постмодерністська іронія апелює до моменту.

Новий стиль наукового аналізу, який яскраво простежується у сучасних кримінологічних текстах, характеризується не лише оперуванням вищенаведеними концептами, але й інтенцією викриття колишніх, модерністських за суттю побудов – цей дискурс присвячений емансипації від колишніх системних начал у кримінологічній теорії, орієнтований на легітимацію свободи дослідників, що настроює їх проти зайвої авторитарності. При цьому інакшість дискурсу проявляє себе не стільки в тому, щоб сконструювати свою модель і понятійний комплекс, але в тому, щоб створити умови для несконструйованості моделі, яка втрачає чіткий контур в постійному потоці множинності висловлювань. У постмодерністському кримінологічному дискурсі розмикається замкнуте, децентралізується центр і проблематизується будь-який сенс. Кримінологічна теорія подає себе як відсутнє, що свідомо ускладнює нашу аналітичну задачу – охарактеризувати те, що вислизає.

Якщо відмінною рисою стилю узагальнення в дискурсі модернізму було розрізнення, то характерним кроком в текстах дискурсу нової епохи можна вважати зняття або подолання розрізнення, рух до ідіосинкразії, дедиференціації і децентрації. «Постмодерн не бореться з канонам, бо в основі цієї боротьби лежить імпліцитно презумпція визнання влади останнього, він навіть не відкидає саме поняття канону – він його ігнорує» [5, с. 110].

Стилістика нового за формою кримінологічного аналізу, який позиціонує себе поза протиставленням суб'єкта і об'єкта, внутрішнього і зовнішнього, соціального й індивідуального, не знає кордонів і через це втрачає силу каузальності як спосіб узагальнення. Замість об'єктів, упорядкованих в часі і просторі, дискурс будується на ідеї процесу: учасники соціального життя (наскільки вони «є») не стільки дотримуються правил, скільки віддаються процесу. У постмодерністському зображенні суспільства не актуальний ціннісно-нормативний вплив, оскільки, як суб'єкти, так і соціальні умови вкрай рухливі, змінюються раптово, зневажаючи на будь-які розумні уявлення і не дотримуючись твердої логіки або виразних схем.

Зняття розрізнення і розмиття детермінації співзвучно розумінню часу, точніше, лихоліття, яке постулюється в даному текстовому полі. Будь-яка часова обумовленість відкидається як те, що обмежує, особливо модерністська теза про поступальний біг прогресу. Не прагнучи і не маючи можливості отримати контроль над часом, спорудити довгостроковий план, «суб'єкт» знаходить себе в епізодах соціального життя. В обстановці граничної спонтанності причинно-наслідкове пояснення втрачає сенс і це є однією з кінцевих установок, які організовують постмодерністський стиль викладу: «придумувати, придумувати нестримно, не звертаючи уваги на зв'язки, зробити узагальнення неможливими» [6].

Дискурс постмодернізму з його антипатією до маніпулятивної причинності не те, щоб тотально позбавляє об'єкти соціального світу своєї зв'язності, але допускає її в стані одночасності і хаосу, що означає повсюдну співзумовленість. Співзумовленість як особливий, нелінійний або локальний тип детермінізму означає максимум зв'язків і можливостей результату – подібно до того, що описано в роботах Г. Зіммеля: все перебуває у всьому в будь-якій взаємодії. Існують сили і перехідні відносини між кожною точкою і кожною іншою якою точкою світу. Хаос задає рівномірно всіх подій, і твердження довільності правил як спонтанно закріплених знаків дозволяє трактувати світ як текст, вільний у своєму поширенні. Саме фрагментарне, асоціативне і поетичне мислення [3] стає характерною ознакою кримінологічного дискурсу постмодернізму (як і постмодерного світу), що вказує на те, що учасники соціального життя, включаючи науковців, залучені в ігри локального семантичного досвіду, множинні обміни знаками.

Оскільки кримінологічна теорія, як і інший текст, згідно дискурсу постмодернізму, не так відбиває те, що відбувається в соціальній реальності, скільки створює її, орієнтиром теоретизування стає метафоричне саморозкриття. Офіс, крамниця, в'язниця – локальний фрагмент життя суспільства ілюструє тотальні соціальні процеси (так, вітрина подається як осередок соціальних відносин, кульмінація міського процесу, супермаркет – як осередок споживання і сублімація всього суспільного життя). Образний стиль дискурсу справляє враження художнього тексту – це наші казки на ніч, де течуть не молоко і мед, а хвилі неону на бетон і пластик. Ефект уподібнення виступає в якості засобу конструювання теоретичного узагальнення. Суміжний прийом, когерентний маніфестації плюралізму мовних ігор і життєвих стилів. Щоб уникнути обмежень, неминучих, коли що-небудь постулюється, в дискурс інспірована іронія, що дозволяє вводити твердження і одночасно заперечувати його, «дозволяє уникнути абсолютизації однієї з версій можливого досвіду» [7, с. 439]. В результаті ми отримуємо дискурс парадоксів на кшталт:

- усупільнення ставить індивіда в двоїсте становище: воно включає його в себе, і одночасно індивід протистоїть усупільненню;

- суспільство споживання є в одному і тому ж плані суспільством турботи і суспільством репресії, мирним суспільством і суспільством насильства;

- суспільство лише симулює право вибору; насправді є лише три опції ким тобі бути: продавець, покупець, товар.

Зазначені способи і прийоми, поширені в кримінологічному дискурсі постмодернізму, а саме: зняття розрізнення, процесуальність, взаємозумовленість плюс метафора й іронія, цікаві ще й тим, що неточні, неконкретні, суперечливі, адже саме це і є свідченням смисловий когерентності змісту кримінологічної теорії і способу її викладу – сама ігрова сутність постмодерну запобігає його визначенню. Дискурсивна своєрідність кримінологічного аналізу полягає, крім іншого, в принципово нереалізованій фіксації безлічі зв'язків фрагментів соціального світу: в картині світу наскрізним орієнтиром виступає плюралізм, тобто свобода

маневру, яка досягається шляхом вгамування бажань, що вічно вислизують, і пошуку ідентичності в жанрах всіляких дискурсів.

Список використаних джерел:

1. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры / Пер. с фр. М.: Республика, Культурная революция, 2006.
2. Elliott A. Subject to ourselves: Social Theory, Psychoanalysis and Postmodernity. Herndon: Paradigm Publ., 2004.
3. Бауман З. Индивидуализированное общество / Пер. с англ. М.: Логос, 2005.
4. Рорти Р. Частная ирония и либеральная надежда // Контексты современности. Хрестоматия. Сост. и общ. ред. С. А. Ерофеева. Казань: Изд-во КГУ, 1995. С. 56-61.
5. Turner C. Lyotard and Weber: Postmodern Rules and Neo-Kantian Values. Theories of Modernity and Postmodernity. London: Sage. 1990.
6. Рейнгольд С. «Отравить монаха», или человеческие ценности по Умберто Эко. URL: http://lib.ru/UMBEKO/s_rejngold.txt_with-big-pictures.html
7. Можейко М. А. Ирония // Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. Минск: Интерпрессервис, 2001.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ГРОМАДЯН, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ

Олена Сергіївна ПОЧАНСЬКА,

*доктор юридичних наук, доцент кафедри
правового забезпечення господарської діяльності
факультету № 6 Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0003-3953-8660>*

Право на охорону здоров'я є одним із найважливіших прав засуджених громадян, що безпосередньо впливає з конституційного права громадян України на охорону здоров'я і медичну допомогу. Застосовуючи до осіб покарання у вигляді позбавлення волі, що обмежує їх можливості у реалізації цілої низки прав і свобод, держава бере на себе обов'язок щодо надання таким особам можливості отримувати медичну допомогу та проходити медичне лікування. Проте порядок реалізації та забезпечення права на охорону здоров'я має свої особливості, зумовлені характером кримінального покарання у вигляді позбавлення волі.

Незважаючи на велику увагу науковців до питань визначення та законодавчого закріплення прав і свобод людини і громадянина в Україні, складність завдання адміністративно-правового забезпечення та встановлення гарантій реалізації права на охорону здоров'я стосовно громадян, засуджених до позбавлення волі, зумовлює необхідність більш детального дослідження даної проблеми.

Держава визнає право кожного громадянина України на охорону здоров'я і забезпечує його реалізацію та захист шляхом:

- створення розгалуженої мережі закладів охорони здоров'я;
- організації і проведення системи державних і громадських заходів щодо охорони та зміцнення здоров'я;
- фінансування гарантованого обсягу медичних послуг та лікарських засобів всім громадянам та іншим визначеним законом особам у порядку, встановленому законом;
- здійснення державного і громадського контролю та нагляду в сфері охорони здоров'я;
- організації державної системи збору, обробки і аналізу соціальної, екологічної та спеціальної медичної статистичної інформації;
- встановлення відповідальності за порушення прав і законних інтересів громадян у сфері охорони здоров'я.

Важливим аспектом охорони здоров'я є надання громадянам медичних послуг (медичної допомоги). Медична допомога у національному законодавстві визначається як відповідна діяльність професійно підготовлених медичних працівників, що спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування шляхом сприяння розвитку

лікувальних закладів усіх форм власності, надання безоплатної медичної допомоги у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медичної допомоги, існуючу мережу яких заборонено скорочувати, охоплення населення всіма видами медичних послуг, доглядом за хворими, непрацездатними та інвалідами.

Основні вимоги щодо медичного забезпечення засуджених осіб також регламентуються як міжнародними стандартами, так і нормами національного законодавства України. Зокрема, Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями встановлюють такі вимоги до забезпечення медичного обслуговування осіб, які утримуються в установах пенітенціарної системи:

- медичне обслуговування організовується у тісному співробітництві із загальною адміністрацією охорони здоров'я місцевого або національного рівня;
- медичне обслуговування забезпечується з метою виявлення та лікування будь-якого фізичного або психічного захворювання, які можуть перешкоджати соціальній реадаптації в'язнів після їх звільнення;
- лікувальне відділення, його приладдя, обладнання і ліки мають бути достатніми для забезпечення медичного обслуговування та лікування хворих в'язнів, і таке відділення має бути укомплектоване належним чином підготовленим персоналом;
- в'язні не повинні використовуватися для проведення експериментів, що можуть призвести до фізичної або моральної шкоди;
- лікар зобов'язаний здійснювати нагляд за станом фізичного і психічного здоров'я ув'язнених та здійснювати прийом хворих;
- лікар доповідає начальникові кожного разу, коли він вважає, що подальше утримання або будь-який режим мав або матиме негативні наслідки для фізичного або психічного стану здоров'я особи;
- лікар регулярно здійснює інспекції та консультує начальника установи з питань: а) кількості, якості приготування та подання їжі та води; б) стану санітарно-гігієнічних умов та чистоти в установі та серед в'язнів; в) санітарно-технічного обладнання, опалення, освітлення та вентиляції установи; г) придатності та чистоти одягу, спальних речей в'язнів та ін.

Правове регулювання медико-санітарного забезпечення засуджених у місцях позбавлення волі в Україні здійснюється на підставі норм Законодавства України про охорону здоров'я, Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», Кримінально-виконавчого кодексу України, нормативних актів Кабінету Міністрів України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства юстиції України та ін.

Чинне законодавство України закріплює право громадян, засуджених до позбавлення волі, отримувати медичну допомогу і лікування, у тому числі платні медичні послуги за рахунок особистих грошових коштів чи коштів рідних та близьких, у закладах охорони здоров'я, які мають ліцензію Міністерства охорони здоров'я України та не віднесені до відання Державної кримінально-виконавчої служби України. У місцях позбавлення волі організуються необхідні лікувально-профілактичні заклади, а для

лікування засуджених, які хворіють на активну форму туберкульозу, — заклади на правах лікувальних. Для спостереження та лікування хворих на інфекційні захворювання в медичних частинах колоній створюються інфекційні ізолятори. Лікувально-профілактична і санітарно-протиепідемічна робота в місцях позбавлення волі організовується і проводиться відповідно до законодавства про охорону здоров'я. Адміністрація колоній зобов'язана виконувати необхідні медичні вимоги, що забезпечують охорону здоров'я засуджених. Порядок лікувально-профілактичної і санітарно-протиепідемічної роботи в місцях позбавлення волі визначається Основами законодавства України про охорону здоров'я. З метою здійснення контролю за виконанням вимог Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» проводяться перевірки щодо профілактики туберкульозу, ВІЛ/СНІДу, кишкових, професійних хвороб, умов утримання, організації харчування ув'язнених та засуджених до позбавлення волі, санітарно-гігієнічних та протиепідемічних заходів у медичних частинах та пунктах охорони здоров'я.

Згідно з Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, в установах виконання покарань здійснюються: клінічне обстеження та нагляд за засудженими з метою оцінки стану здоров'я, при виявленні хвороб — надання медичної допомоги та встановлення працездатності; амбулаторне, стаціонарне і спеціалізоване лікування в закладах охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України.

Отже, охорона здоров'я осіб, засуджених до позбавлення волі, забезпечується системою медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних заходів, а також поєднанням безоплатних та платних форм медичної допомоги, передбачених законодавством України. Проте, незважаючи на достатньо велику кількість нормативних документів, що складають нормативну основу для забезпечення права на охорону здоров'я засуджених громадян, на даний момент організація медичного обслуговування та надання медичної допомоги особам, позбавленим волі, є незадовільною, адже якість медичних послуг, які надаються громадянам, засудженим до позбавлення волі, знаходиться на вкрай низькому рівні, гостро відчувається брак ресурсів, обладнання, ліків та кваліфікованого персоналу, а самі медичні працівники залишаються залежними від керівництва установ виконання кримінальних покарань.

Таким чином, охорона здоров'я осіб, засуджених до позбавлення волі, забезпечується системою медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних заходів, а також поєднанням безоплатних та платних форм медичної допомоги, передбачених чинним законодавством України. Проте стан реалізації медичного обслуговування та надання медичної допомоги особам, позбавленим волі, залишається незадовільним, адже якість медичних послуг, які надаються громадянам, засудженим до позбавлення волі, знаходиться на вкрай низькому рівні, гостро відчувається брак ресурсів, обладнання, ліків та кваліфікованого персоналу, а самі медичні працівники є залежними від керівництва установ виконання кримінальних покарань. З метою подолання існуючих як на законодавчому, так і на

структурно-організаційному рівні проблем, пов'язаних із регулюванням та забезпеченням права засуджених на охорону здоров'я, Концепцію подальшого реформування (розвитку) пенітенціарної системи України передбачено удосконалення кадрового, фінансового та матеріально-технічного забезпечення системи охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби, а також поліпшення умов утримання осіб, засуджених до позбавлення волі, зокрема, створення в установах виконання покарань Центру охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби як необхідної підстави для здійснення реформи медичної служби пенітенціарних закладів і забезпечення незалежності лікаря від керівника установи виконання покарань, що, насамперед, сприятиме неупередженому встановленню діагнозів та якісному наданню медичної допомоги особам, засудженим до позбавлення волі в Україні.

ВИЗНАННЯ ЛЮДИНИ, ЇЇ ПРАВ ТА СВОБОД НАЙВИЩИМИ СОЦІАЛЬНИМИ ЦІННОСТЯМИ ЯК САМОСТІЙНА ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ УКРАЇНИ

Артем Євгенович ГОЛУБОВ,

*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри права Національний
аерокосмічний університет
імені М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»
<https://orcid.org/0000-0001-8608-4206>*

Оновлене у 2012 році кримінальне процесуальне законодавство України втілило у собі ідеї кримінального судочинства демократичної, соціальної держави. Це відобразилося у змісті нового кримінального процесу нашої країни, який у більшому ступені став відповідати концепції процесу змагального, а не розшукового типу. Відобразилося це оновлення також у формах та методах кримінальної процесуальної діяльності, статусі учасників кримінального провадження та способах і характері їх взаємовідносин. В цілому результати прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (Далі - КПК України) та ті зміни, які він привніс у регулювання кримінального провадження, не можна не вітати, а їх оцінка, на думку автора, є переважно позитивною, хоча деякі питання і досі потребують свого удосконалення.

Так, однією із проблем сучасного кримінального провадження, взагалі правозастосовної діяльності в Україні, є проблема безумовного визнання та забезпечення прав людини, всебічне та повсякденне гарантування і дотримання прав, свобод та законних інтересів учасників відповідних правовідносин. Не в останню чергу це залежить від змісту тих керівних засад, на яких базується правозастосовна діяльність, зокрема і кримінальна процесуальна.

Метою наукової доповіді є аналіз змісту загальних засад кримінального провадження на предмет з'ясування повноти відображення у них концепції прав людини, а також її реалізації завдяки цьому у кримінальному провадженні.

Насамперед відмітимо, що ст. 3 Конституції України проголосила що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, що обумовлює той факт, що їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком держави. Це положення є одним із центральних положень Основного Закону, а за своїм значенням стоїть фактично на першому місці в ряду загальних засад суспільного ладу нашої країни.

Відмітимо, що і основні міжнародно-правові акти, зокрема такі як Загальна декларація прав людини (преамбула, ст. 1) та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (преамбула, ст. 1), також на

перше місце відносять положення, які стосуються визнання і додержання, а також забезпечення і розвитку прав людини та основоположних свобод. Це додатково вказує на фундаментальний характер категорії «права людини» взагалі у праві.

Тому можна з високим ступенем достовірності констатувати, що концепція «прав людини», а також обумовлений нею пріоритет людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки, її прав і свобод, є якщо не вихідним, то одним із центральних положень в праві. Зокрема його слід вважати базовим для визначення та регламентації будь-якої сфери буття особи, суспільства, держави, а також їх взаємозв'язків та взаємовідносин. Відповідно, це положення та його складові заслуговують на роль самостійної засади, у тому числі і кримінального провадження. І воно має віднайти у ньому своє належне відображення.

Так, аналіз глав 1-2 КПК України та інших його положень, наприклад, ст.ст. 87, 206, 409, 438 тощо, засвідчує, що законодавець включив відповідні нормативні положення, які стосуються концепції «прав людини» та які дають уявлення про обсяг та характер реалізації її в змісті кримінального провадження, у цей акт. Насамперед це відображується у завданнях цього провадження, до числа яких зокрема віднесено захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження та застосування до кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури (ст. 2 КПК України). Йдеться також про те, що під час здійснення кримінального провадження людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 8 КПК України).

Однак, на переконання автора, що також підтверджується аналізом фахової літератури, міжнародних договорів та практики Європейського суду з прав людини, законодавцем допущено певну неточність. Остання полягає у тому, що ним пріоритет забезпечення і розвитку прав людини та основоположних свобод, який фактично є відображенням ст. 3 Конституції України, положень преамбули, ст. 1 Загальної декларації прав людини та преамбули, ст. 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ототожнено із засадою верховенства права. Хоча, як було вказано вище, категорія «права людини» є самостійною засадою в праві.

Звернемо увагу на те, що вказані положення не є рівнозначними поняттями та явищами, ані за обсягом, ані за функціональним значенням, ані за характером. Підтвердження цього факту знаходимо не тільки у тексті вказаних вище актів (Конституції України, Загальної декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), а й таких актів, як Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду, Статут Ради Європи, Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства). Ознайомлення із текстами наведених документів засвідчує, що «права людини» та «верховенство права» дійсно є тісно пов'язаними, але все ж таки самостійними категоріями. Так, відмінність цих понять також підтверджується і доповіддю «Верховенство права», схваленою Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні

25–26 березня 2011 року. Зокрема у цій доповіді вказується, що поняття «верховенство права» («Rule of Law») сукупно з поняттями «демократія» та «права людини» — це три підвалини, на яких була заснована Рада Європи [1].

Таким чином, є підстави вважати, що в цілому у чинному кримінальному процесуальному законодавстві України концепція прав людини отримала своє визнання і відображення. Поряд із цим, в змісті засад кримінального провадження це положення не віднайшло свого відповідного закріплення, як окрема та самостійна його засада. А ототожнення «прав людини» із засадою «верховенства прав», яке, на жаль, має місце у чинному КПК України, не забезпечує їх повноцінне втілення в практичну діяльність уповноважених державних органів та їх посадових осіб, що не сприяє їх належній реалізації.

Відповідно, є підстави для таких висновків:

- доцільним є продовження дискусії з приводу визнання пріоритету прав особи окремими базовим положенням, яке має власне значення для організації та здійснення кримінального провадження;

- задля подальшої імплементації у правове регулювання кримінального провадження концепції прав людини необхідним є визнання, як окремої та самостійної його засади положення, згідно якого людина, її права та свободи є найвищою цінністю, яка визначає зміст і спрямованість діяльності держави під час здійснення кримінального провадження;

- необхідним є нормативно-правове розмежування в тексті КПК України засад «пріоритету прав людини» та «верховенство права», що передбачає внесення відповідних змін та доповнень до глави другої цього нормативно-правового акту;

- визнання відмінностей таких засад кримінального провадження як «пріоритет прав людини» та «верховенство права» передбачає також і імплементацію відповідних їх складових положень, опрацьованих судовою практикою Європейського суду з прав людини, у норми інших розділів та глав КПК України, що виступатиме засобом їх включення в зміст правозастосовної діяльності уповноважених державних органів та їх посадових осіб у цій сфері.

Таким чином, можна відмітити, що відповідні наукові дискусії, законотворча робота та правороз'яснювальна діяльність є запорукою подальшого розширення дії у кримінальному провадженні концепції прав людини та формування національного кримінального судочинства, як судочинства демократичної, соціальної держави.

Список використаних джерел:

1. Верховенство права (довідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні 25–26 березня 2011 року) / Право України. – №10. – 2011. – С. 168–184.

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В СВІТІ ТА В УКРАЇНІ

Світлана Федорівна ГУЦУ,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права Національного
аерокосмічного університету
імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Сучасні технології здійснюють величезний вплив на людську цивілізацію, яка будує глобальне цифрове суспільство. Але соціум і культура, в яких ми живемо, теж впливають на індустріальний світ. І в цьому полягає відмінна характеристика цифрової революції, яка об'єднує різні технології і розмиває кордони між фізичним світом, цифровою і біологічною сферами. Основне завдання Industrial Revolution 4.0 - фактично керувати зближенням цих сфер, мінімізуючи різні ризики, в тому числі і юридичні.

Досягнення в галузі бізнесу та технологій ставлять нові завдання щодо забезпечення їх відповідності нормативним вимогам. Розробка і впровадження нових законодавчих норм у сфері інформаційної безпеки є пріоритетним напрямком законотворчості як в міжнародному праві, так і на національних рівнях. Як показують різні дослідження, проблема інформаційної безпеки однаково актуальна і для держав, і для бізнесу, і для окремої особистості. Так, результати моніторингу компанії PwC у дослідженні «PwC's Global Crisis Survey 2019» показують, що 38% опитаних лідерів і керівників компаній вважають кіберзлочинність найсерйознішою причиною кризових корпоративних ситуацій [1].

Відома Американська компанія Check Point Software Technologies в своєму останньому звіті щодо стану кібербезпеки «The 2020 Cyber Security Report» говорить, що у 2019 році спостерігалася ескалація складних і цілеспрямованих кібер-атак. Нова реальність полягає в тому, що зловмисники витрачають більше часу на збір інформації про своїх жертв, намагаючись нанестим максимальної шкоди та збільшити виплати. Так, у першій половині 2019 року напади зловмисних програм мобільних банків зросли на 50% порівняно з 2018 роком. Зібрані дані свідчать про те, що кібер-атак на мобільні пристрої, зазнали 27% усіх організацій у всьому світі [2].

Проблеми кібербезпеки породжують соціальні проблеми суспільства, а як наслідок і держави. За словами видання Strategy + Business люди втратили віру в здатність установ надавати надійні державні послуги. За даними Edelman Trust, який вимірює рівень довіри в усьому світі, протягом останнього десятиліття менше половини світового населення довіряє урядам, бізнесу або навіть громадянському суспільству. Зростання нерівності, незважаючи на економічну вигоду, є одним з важливих факторів, що змушує людей сумніватися в уряді чи роботодавцеві. Швидкість технологічних змін та безпрецедентний обсяг доступної

© Гуцу С. Ф., 2020

інформації - у будь-який час та в будь-якій точці за допомогою смарт-пристроїв - посилює це явище. Сьогодні інформація, яка послаблює нашу віру в суспільство, поширюється швидше, ніж відповіді на неї. Ця тенденція буде тільки зростати, оскільки мобільні мережі 5G збільшують швидкість і розширюють широту підключення [3].

Результати досліджень говорять, що занепокоєння людей має реальні підстави. Витік персональних даних з баз державних установ так само реальний, як і з соціальних мереж або персональних девайсів. Наприклад, нещодавно в Україні поширювалась інформація, що у відкритий доступ викладено персональні данні користувачів додатку «Дія». І хоча кіберполіція не підтвердила цю інформацію, безумовно, вона має вплив на зменшення довіри людей щодо надійності і захищеності інформації в базах державних установ.

Таким чином, проблема інформаційної безпеки потребує комплексного вирішення і спільних зусиль держави, бізнесу і громадських організацій.

Ми стали свідками серйозної законодавчої роботи міжнародних і національних систем в цій сфері. Уряди окремих країн і міжнародні інституції працюють над створенням і вдосконаленням відповідної нормативної бази. (Таблиця 1).

Таблиця 1. Законодавчі документи в області заборонення кіберзлочинності та захисту персональних даних

Регіон/країна	Організація	Дата	Назва
Європа	Європейський парламент	16.02.2017	2015/2103 (INL) Civil Law in robotics
		23.11.2001	Convention on Cybercrime
		25.05.2018	GDPR
США	Законодавчий орган штату Каліфорнія	01.01.2020	California Consumer Privacy Act
Бразилія	Конгрес Бразилії	лютий 2020	Law 13.709
Чилі	Національний Конгрес	Січень 2019	Law 19.628/2011
Колумбія	Міністерство торгівлі, промисловості та туризму	27.06.2013	Law 1581/2012
Мексика	Мексиканський Конгрес	6.07.2010	LFPDPPP
Африка	Африканський Союз	27.06.2014	The African Union Convention on Cyber Security and Personal Data Protection
Сингапур	Комісія із захисту персональних даних	22.05.2019	Guide on Active Enforcement and Guide to Managing Data Breaches 2.0
Україна	Верховна Рада України	05.10.2017	Закон «Про основні засади кібербезпеки України»

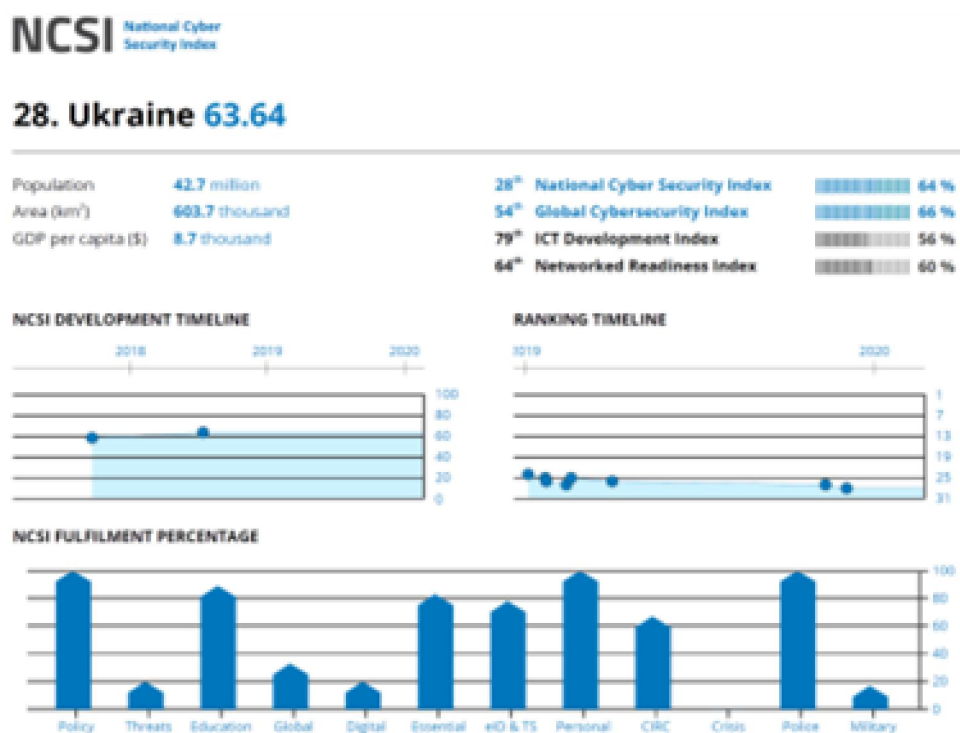
Варто зауважити, що серед правових підходів щодо врегулювання проблем захисту інформації, міжнародна спільнота ще не виробила єдиної позиції. Тому головним правовим завданням у сфері кібербезпеки

залишається розробка загальних міжнародних визначень та стандартів і їх впровадження в національні правові системи.

В Україні з 2018 р. повноцінно запрацювала Стратегія кібербезпеки України і Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Також, прийнято Постанову Кабінету Міністрів України від 19.06.2019 р. «Про затвердження Загальних вимог до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури».

Однак, на сьогоднішній день Україна все ще відстає в плані регуляторної та технічної підтримки кібербезпеки та захисту даних. Національний індекс кібербезпеки за рік знизився на дві позиції (з 26 до 28). Мал. 1

Малюнок 1. Національний індекс кібербезпеки в Україні [4]

Захист інформаційної безпеки є однією з функцій держави, національне законодавство повинно визначати ті мінімально необхідні умови та параметри інформаційних процесів, які можна вважати безпечними для існування людини, суспільства та держави. У зв'язку з цим Україні необхідно розробити та впровадити національні стандарти та показники, які б характеризували рівень інформаційної безпеки в різних сферах життя.

Необхідно розділити поняття інформаційної безпеки людини і держави. Інформаційна безпека людини має бути визначена через призму трьох складових: інформаційно-технічної, соціальної і інформаційно-психологічної. Слід законодавчо закріпити і визначити термін «інформаційна безпека людини».

Список використаних джерел:

1. Global Crisis Survey 2019, *PwC*, 2019. [Online]. Available: <https://www.pwc.com/globalcrisissurvey>. [Accessed: 05- May- 2020].
2. The 2020 Cyber Security Report, *Check Point Software*, 2020. [Online]. Available: <https://research.checkpoint.com/2020/the-2020-cyber-security-report/>. [Accessed: 10- May - 2020].
3. Sheppard S., Strengthening the foundations of trust in the digital age, *Strategy+Business*, 2019. [Online]. Available: <https://www.strategy-business.com/article/Strengthening-the-foundations-of-trust-in-the-digital-age?gko=2e7b2>. [Accessed: 11- May - 2020].
4. NCSI : Ukraine, *Ncsi.ega.ee*, 2020. [Online]. Available: <https://ncsi.ega.ee/country/ua/>. [Accessed: 13- May - 2020].

TRANSPORT SECURITY OF THE STATE IN THE CONTEXT OF PROTECTION OF ITS NATIONAL INTERESTS

Anastasiia Volodymyrivna MATVIEIEVA,

*Ph.D., senior researcher,
Associate Professor of Law,
National Aerospace University
H. E. Zhukovsky "Kharkiv Aviation Institute"
<https://orcid.org/0000-0002-6276-6912>*

Ukraine has a unique, very advantageous geographical location at the intersection of traffic flows from Europe to Asia. In addition, a significant advantage for the development of the transport industry and the economy as a whole is the presence of a system of sea and river ports, a developed system of railways and highways, a pipeline system and so on. There are all objective factors for the prosperity of transit traffic.

However, according to statistics, the transit potential of the state is used only by a quarter, the quality of transport services is quite low, and most importantly - there are significant threats to both transport safety (given the unstable situation in the east and Crimea) and transport safety. in general.

Despite the real demand, science currently lacks comprehensive legal research on the emergence of new challenges and threats to the national transport system and, in particular, its infrastructure and entities, and has not addressed the legal regulation of transport security.

The transport sector accounts for 7% of Ukraine's GDP and 6% of total employment. The priorities of government reform in this area are: compliance with European standards, reducing the role of the state in the activities of monopolies, decentralization of the Ministry of Infrastructure and privatization of profitable operating units of state enterprises [1, p. 158].

It is worth noting that the transport sector has been one of the central areas of the EU internal market since the very beginning of European integration processes. This led to the formation of an effective regulatory framework, as well as the implementation of a balanced policy in the field of transport. The purpose of creating a deep and comprehensive free trade area is to expand and strengthen Ukraine's cooperation with the EU in the field of transport, to promote the efficiency, security and reliability of systems that offer greater opportunities for cooperation. This will be fundamental for the integration of Ukraine's industries into the European supply chain and the deepening of people-to-people contacts, in particular, visa-free travel has become possible.

To harmonize Ukraine's transport legislation with EU legislation, the Ministry of Infrastructure has amended the rules for the transport of dangerous goods and standards for license plates, as well as simplified the business environment in seaports. Currently, the main goal is to sign a Common Aviation Area Agreement with the EU. Thus, one of the central places

in the national transport policy of our state is the problem of integration into the European transport network.

The Law of Ukraine «On Fundamentals of National Security of Ukraine» of June 19, 2003 № 964-IV defines the basic principles of state policy aimed at protecting national interests and guaranteeing the security of individuals, society and the state from external and internal threats in all spheres of life. The definitions of the terms "national security", "national interests", "threats to national security", etc. are given, but the issues of economic security are not detailed.

It should be noted that some aspects of economic security are an essential part of many regulations, but they lack consistency and coherence. Issues of transport safety are poorly represented both at the legislative level and in the works of scientists.

Thus, the National Security Strategy of Ukraine dated 26.05.2015 № 287/2015 refers only once to transport: in the context of one of the priorities of critical infrastructure security, to which the legislator included strengthening the protection of critical infrastructure, including energy and transport [2].

I. M. Averichev in his works defines transport safety as the protection of the individual, society, state and their interests in the transport sphere of life from internal and external threats [3, p. 54]. However, this definition is quite narrow and does not take into account the interests of the transport industry as a system. This is evidenced by the author's idea of the division of transport safety into types. Thus, the scientist divides transport safety by mode of transport into: safety of air, road, water, aviation, rail and pipeline transport.

Analysis of the legislation in the field of transport and analytical materials gives every reason to say that transport safety contains the following features:

- aimed at protecting the interests of the state and society, individual citizens;
- provides for the appropriate state of the national transport system and the legal mechanism for implementing state policy in this area;
- is a component of economic security of the state, because only due to the work of the transport industry becomes possible the basis of the state economy - trade.

Given the above, we propose to define **national transport safety** as such a state of development of the transport system of the state, which ensures the balance of interests of the state, society and individual citizens, as well as the protection of their interests in the event of internal and external threats.

As O. V. Klepikova rightly points out, the main measures to ensure transport safety are:

- 1) regulatory and legal regulation of transport safety measures;
- 2) determination of the responsibilities of the state, public authorities and local self-government bodies, business entities and consumers of transport services to ensure transport safety;
- 3) determination of means of state regulation aimed at ensuring transport safety;
- 4) establishment of state control and supervision to ensure the implementation of transport safety measures;

5) information, scientific and logistical support of transport safety [4, p. 303].

References:

1. Поглиблення відносин між ЄС та Україною. Що, чому і як? /під редакцією Майкла Емерсона і Вероніки Мовчан посібник з трилогії, яка пояснює зміст Угод про асоціацію і ПВЗВТ з Україною, Грузією та Молдовою. – Центр європейських політичних досліджень (CEPS), Брюссель Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД), Київ. 2016. 267 с.
2. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015 *Офіційний вісник України*. 2015. № 43. Ст.1353.
3. Аверічев І. М. Транспортна безпека як особливий вид економічної безпеки *Водний транспорт* 2013. Вип. 2. С. 53-57.
4. Клепікова О. В. Правова організація транспортної системи України: монографія. Київ: Вид-во Ліра-К. 2019. 444с.

ВИЯВЛЕННЯ ДЕТЕРМІНАНТ ЗЛОЧИННОСТІ У ПРОЦЕСІ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Наталія Євгенівна ФІЛІПЕНКО,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права Національний
аерокосмічний університет
імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Виявлення причин і умов вчинення злочинів у процесі експертного дослідження є основою превентивної діяльності, що передбачена низкою законодавчих та підзаконних актів, одні з яких визначають правовий статус суб'єктів судово-експертної діяльності, зокрема і судово-експертних установ, інші – присвячені безпосередній регламентації окремих напрямків та форм превентивної діяльності. Водночас, превентивна робота судового експерта не повинна обмежуватися встановленням криміногенних факторів, які знаходяться в причинному зв'язку з досліджуванім їм кримінальною справою. З метою мінімізації злочинного впливу, необхідно виявлення у справі усіх обставин, що мають превентивне значення, незалежно від того, чи сприяли вони вчиненню даного злочину або можуть сприяти вчиненню аналогічного або будь-якого іншого.

Питанням превентивної діяльності судових експертів були присвячені роботи вчених радянської доби, сучасних вітчизняних науковців та фахівців закордонних шкіл. Незважаючи на вагомий внесок у розвиток учення про основи експертної превенції судово-експертних установ і накопичені знання про експертне попередження в окремих видах експертних досліджень, наукові праці зазначених вчених не вичерпали вказаної проблеми, а, навпаки, поставили низку нових питань, які потребують вирішення. Адже, в останні роки з'явилася низка нових поглядів на організацію діяльності судово-експертних установ (далі – СЄУ), їх пріоритетні напрямки діяльності, процеси реформування та особливості самостійного функціонування експертів, що не є працівниками СЄУ. Також відбулися значні, координальні зміни у нормативно-правовому регулюванні діяльності судово-експертних установ та окремих незалежних експертів. Натомість, в експертних установах накопичено великий практичний досвід проведення превентивної діяльності, що потребує подальшого теоретичного розвитку, узагальнення та переосмислення, з метою розробки найбільш ефективних методів протидії злочинності. Тому питання виявлення та мінімізації детермінант злочинності у процесі експертного дослідження є актуальними.

Метою дослідження є аналіз організаційних основ виявлення причин та умов злочинності в процесі здійснення експертної діяльності та удосконалення стратегії проведення превентивної роботи судово-експертними установами України.

Причини і умови злочинності являють собою складну сукупність криміногенних обставин, що в різній мірі у взаємодії з особистістю особи

злочинця та іншими факторами детермінують вчинення злочинів. Кримінологічно-значущою є диференціація факторів злочинності в залежності від їхньої природи на об'єктивні та суб'єктивні; зовнішні та внутрішні; політичні, економічні, організаційно-управлінські, соціально-психологічні, правові та ідеологічні. Відповідно до цього, заходи запобігання злочинності мають спрямовуватись на подолання її причин і умов з урахуванням специфіки їх формування та дії, а також рівня взаємозв'язку з іншими факторами злочинності. Зазначимо, що загальним для усіх детермінант злочинності є те, що в їхній основі завжди лежать об'єктивні соціальні протиріччя. Разом із тим, маємо зауважити, що попри поширену серед кримінологів тезу, негативні соціальні умови не можуть визнаватись причиною злочинності. Вказане ґрунтується на тому, що негативні соціальні умови самостійно не призводять до злочинності, опосередковуючись через безпосередні причини конкретних злочинів та виражаючись у детермінації індивідуальної злочинної поведінки злочинця.

Узагальнюючи сказане, під причинами конкретного злочину нами розуміються внутрішні (суб'єктивні) антисуспільні схильності особи, у першу чергу, його кримінальна мотивація. Умовами, що сприяли вчиненню злочину, виступають узагальнені зовнішні (об'єктивні) чинники, які створюють певне підґрунті для вчинення особою протиправного діяння. Тому причини та умови, що сприяють вчиненню злочину, в більшій мірі – поняття юридичні, бо в їх основі лежать порушення правових, соціальних або технічних норм. Саме ці недоліки і розкриває суд при розгляді справ та вживає заходів щодо їх мінімізації чи усунення.

З точки зору мети нашого дослідження, слід підкреслити, що завдання фахівців різних напрямів судової експертизи полягає в наданні допомоги органам досудового розслідування, виявленні на основі спеціальних знань детермінант, що сприяють вчиненню злочинів та розробці превентивних рекомендацій щодо їх усунення.

Методика роботи експерта щодо виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та розробці превентивних заходів щодо їх усунення, багато в чому залежить від тієї конкретної області експертизи, в якій проводиться превентивна діяльність. Разом з тим можна відзначити і деякі загальні положення [1, с. 17-19]. Методично правильна робота експерта з виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, передбачає ряд етапів: 1. Визначення експертного завдання, вивчення речових доказів, інших об'єктів і матеріалів справи та їх оцінка з профілактичної точки зору. Якщо перед експертом поставлено спеціальне питання профілактичного характеру, то при конкретному формулюванні необхідно усвідомити його сутність. Завдання, сформульоване в загальній формі, вимагає аналізу всіх речових доказів та інших матеріалів у справі, що відносяться до поставленого питання; 2. Попередня розробка напрямів превентивної діяльності, криміногенних факторах, на які необхідно звернути увагу в першу чергу при встановленні причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів [2, с. 250-256]; 3. Вивчення нормативних актів, методичних вказівок, фахових джерел, відомостей про криміногенні фактори, що раніше були зареєстровані в експертній установі, матеріалів раніше проведених експертних досліджень, що мають безпосереднє

відношення до вирішення конкретного профілактичного завдання;

4. Дослідження роздільно досліджуваних об'єктів та обставин, що сприяють вчиненню злочину. Коли експерт проводить багатооб'єктне дослідження, доцільно фіксувати поширені обставини, які, на думку експерта, детермінують злочини, що дозволить в подальшому відповідно їх згрупувати. На цьому ж етапі фіксуються дані, що вказують на необхідність порівняльних досліджень;

5. Проведення порівняльних досліджень для встановлення певного факту, що має превентивне значення. Наприклад, проведення порівняльного дослідження між собою підписів від імені різних одержувачів грошових сум по платіжній відомості з метою встановлення факту виконання цих підписів однією особою ;

6. Подавати клопотання про надання додаткових матеріалів, якщо експертиза призначена судом або органом досудового розслідування або ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються предмета судової експертизи (наприклад, зразків, відомостей про обставини справи, інструктивних матеріалів тощо), а також проводити консультації з іншими спеціалістами;

7. Синтезування й аналіз за сукупністю з іншими обставинами отриманих відомостей про причини і умови, що сприяють вчиненню злочинів [2, с. 253]\;

8. Оформлення результатів превентивного дослідження, що було проведено, у якості заключного етапу. Вони повинні бути викладені досить чітко, ясно, зрозуміло, повно і предметно. Це означає максимально можливу конкретизацію тих об'єктивних факторів і обставин, які детермінують вчинення злочинів, а так само індивідуалізацію осіб, причетних до виникнення криміногенних факторів.

Таким чином, надання допомоги органам досудового розслідування з виявлення та усунення/мінімізації причин і умов вчинення злочинів у процесі експертного дослідження сприятиме подальшій активізації превентивної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Алиев И. А. Методические проблемы экспертной профилактики (методическое пособие для экспертов, следователей и судей). Азербайджанский НИИСЭ. Баку, 1987. 69 с.
2. Філіпенко Н. Є. Приватна теорія експертної превенції: генеза та сучасний стан. Науковий вісник ДДУВС: науковий журнал. 2019. № 3. С. 250-256.

ЗАХОДИ УБЕЗПЕЧЕННЯ ОБ'ЄКТІВ АВІАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Ігор Ростиславович ШИНКАРЕНКО,

*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри права Національного
аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»*

Ірина Ігорівна ШИНКАРЕНКО,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри ОРД та розкриття
злочинів Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Проведене нами та попередниками дослідження, дозволяє констатувати, що на території об'єктів критичної інфраструктури взагалі та авіаційного транспорту, зокрема, можуть створюватися: підприємства та організації, що здійснюють перевезення пасажирів, вантажів, багажу, пошти, аерофотозйомки, сільськогосподарські роботи; суб'єкти господарювання, що надають послуги із харчування, побутового обслуговування пасажирів, послуги із продажу різних товарів, із перевезення авіапасажирів автомобільним транспортом і таксі; сервісні служби з обслуговування пасажирів; банківські відділення; пункти обміну валют; пунктів з прокату автомобілів; сервісних служб надання послуг зі стоянки автомобілів; офіси туроператорів то що.

Наведене відноситься до поняття безпеки взагалі об'єкта критичної інфраструктури та авіаційного транспорту зокрема. Це інтегроване поняття в залежності від виду об'єкту та окремих напрямків діяльності поділяється на конкретні види. Стосовно об'єктів авіаційного транспорту, безпека об'єкта диференціюється на: безпеку авіації (БА); авіаційну безпеку (АБ); безпеку польотів (БП); економічна безпека (ЕБ); фінансова безпека (ФБ); кадрова безпека (КБ); особиста безпека (ОБ); фізична безпека об'єкта (ФБО); інформаційна безпека (ІБ); матеріально-технологічна безпека (МТБ) [1-5].

Якщо розглядати об'єкт інфраструктури авіаційного транспорту відповідно до наведених видів безпеки то його нормальне функціонування визначається ступенем захищеності від всього комплексу загроз то виникає системна проблема формування комплексного поняття його убезпечення.

Одним з напрямків нейтралізації загроз та убезпечення об'єктів інфраструктури авіаційного транспорту є здійснення заходів спрямованих на встановлення та нейтралізації умов реалізації загроз попередження кримінальних правопорушень, нейтралізацію загроз нормальній діяльності об'єктів критичної інфраструктури авіаційного транспорту. Значний прогрес у цьому напрямку зроблений після 11 вересня. Так у США складено списки неблагонадійних пасажирів. Таких списків два. В першому – ті ,

кого підозрюють в терористичній діяльності. Цим особам заборонено продавати авіаквитки. В другому списку ті, чия діяльність викликає у правоохоронних органів підозру. Як правило, в таких випадках проводиться додатково перевірка багажу. Існує також перелік категорій людей, на поведінку яких рекомендовано звернути особливо увагу. До цих категорій належать пасажирів, що купують квитки в останній момент, чи розраховуються готівкою або купують квитки в один кінець [6, с. 20].

Найбільш розповсюдженими превентивними заходами щодо виявлення та нейтралізації загроз безпеки об'єктам авіаційної інфраструктури є запровадження рівнів допуску персоналу у конкретно визначену зону. Підставою надання таких допусків є збір та аналіз інформації про кандидатів на посади та визначення необхідності допуску конкретної особи. Проведений аналіз дисертаційних досліджень у галузі «Права» та «Правоохоронної діяльності» свідчить про відсутність системно-комплексних досліджень з превентивної діяльності та здійснення координації діяльності правоохоронних органів та служб авіаційної безпеки щодо виявлення та нейтралізації загроз об'єктам авіаційної інфраструктури, повітряним суднам, пасажирів персоналу фірм, установ та організацій, що здійснюють свою діяльність в межах означеної інфраструктури.

До інноваційних технологій забезпечення безпеки об'єктів є впровадження біометричних, мульті - біометричних, мультимодальних та багатофакторних методик ідентифікування імовірних суб'єктів кримінальних правопорушень. У США, Англії, Японії та Канаді в найбільших аеропортах введені в дію програми супроводу авіапасажирів, які часто мандрують. Учасники цієї програми завдяки ідентифікації за відбитками пальців, райдужною оболонкою ока та зображенням обличчя проходять передпольотний контроль приблизно за 30 секунд. [7, с. 49, с. 51]. Використання нового покоління спеціальних технічних засобів контролю, а також прикладних психологічних методик виявлення потенційно небезпечних пасажирів з точки зору можливості здійснення протиправних дій.

Досвід діяльності інфраструктури авіаційного транспорту країн світу свідчить, що останнім часом позитивні перспективи отримали також засоби ідентифікації за голосом – вони набувають дедалі більшого поширення [8]. В аеропортах (Ізраїль) уже почала працювати система голосового профайлінгу. Методика «профайлінгу» служить для поведінкового моніторингу пасажирів з метою виявлення потенційно небезпечних осіб. Система голосового профайлінгу оцінює не те, що пасажир говорить, а то, як він це говорить, оцінює рівень його хвилювання, коливання тембру голосу [9].

На наш погляд застосування профайлінгу у сукупності з ідентифікацією за голосом на ґрунті голосового «відбитку» сформованого у і комп'ютерної системі може зіставлятись із будь-якою фразою, вимовленою людиною [10; 11] та сприяти її ідентифікації та в подальшому визначити його небезпечність для об'єкта інфраструктури авіаційного транспорту.

Таким чином можемо враховуючі види загроз стан матеріально-технічного убезпечення об'єктів авіаційного транспорту існуючі недоліки в організації діяльності служби безпеки об'єктів можемо підвести підсумки.

Враховуючі наведене, можемо запропонувати імовірні напрямки вирішення означених проблем: 1) з метою забезпечення інформаційної об'єктів інфраструктури авіаційного транспорту здійснити заходи спрямовані на формування правових, технологічних та організаційних засад захисту інформаційного простору; 2) розробити наукові засади впровадження біометричних, мультибіометричних, мультимодальних та багатofакторних методик впровадження інноваційних моніторингу осіб на території об'єктів інфраструктури авіаційного транспорту; 3) запровадити підготовку кваліфікованого персоналу в сфері убезпечення авіаційного транспорту в межах спеціальності 081 «Право» другого – магістерського рівня вищої освіти для підрозділів безпеки об'єктів авіаційного транспорту; 4) запровадити проведення сумісних профілактичних заходів службами безпеки установ, фірм та організацій об'єктів інфраструктури авіаційного транспорту та національної поліції з метою встановлення підозрілих осіб в районах їх розташування; 5) сумісно з Національною поліцією, ДПСУ, СБУ та авіаційною службою України запровадити формування інтегрованого банку даних «неблагонадійних пасажирів» за аналогом США.

Список використаних джерел:

1. Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації: Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 16, ст.199.
2. Про транспорт: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994, № 51. ст.446.
3. Горбулин В. Национальная безопасность Украины и международная безопасность. *Политическая мысль*. 1997. № 1. С. 76-88.
4. Сидорчук О. Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення: моногр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.
5. Шинкаренко І. Р., Спіцина Г. О. Актуальні проблеми убезпечення об'єктів авіаційного транспорту в умовах сьогодення. *Актуальні проблеми забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах: вітчизняний та міжнародний досвід: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Дніпро, 25 жовт. 2019 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 278-281.
6. Камінський В. В. Боротьба з повітряним тероризмом має починатися з землі. *Наука і техніка Повітряних Сил ЗСУ*, 2014, № 1(14). С. 16-23.
7. Захаров В. П., Рудешко В. І. Біометричні технології в ХХІ столітті та їх використання правоохоронними органами: посібник. 2-ге вид., доп. Львів: ЛьвДУВС, 2015. 492 с.
8. Инженерно-организационные основы обеспечения безопасности полетов в гражданской авиации / [З. Т. Крохин, Ф. И. Скрипкин, В. З. Шестаков и др.]. Москва: Транспорт, 1987. 175 с.
9. Идентификация по голосу. URL: <http://www.bioblink.ru/technology/>
10. Гушер А.И. Проблема терроризма на рубеже третьего тысячелетия новой эры человечества/ *Евразийский вестник*. 2000. № 3.
11. Биометрия. Сам себе пароль. 07 июля 2007 г... URL : <http://www.ean.ru/art1>.

ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КООРДИНАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Віталій Олексійович БАГАНЕЦЬ,

*Доцент кафедри управління безпекою,
антикорупційної та правоохоронної діяльності
навчально-наукового Інституту права
ім. князя Володимира Великого МАУП*

Починаючи від моменту проголошення незалежності, в Україні існує перманентна потреба у подоланні державою корупції, що призвело до створення в нашій державі ряду органів, до компетенції яких належить боротьба із нею. До таких органів варто віднести Національне агентство з питань запобігання корупції, Агентство з розшуку та менеджменту активів, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, Вищий антикорупційний суд України тощо. Кожен із перелічених органів було наділено притаманною виключно йому компетенцією – зокрема, якщо Національне агентство з питань запобігання корупції є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику, то Агентство з розшуку та менеджменту активів є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. Тобто, компетенція обох органів є чітко розмежованою, і кожен із органів здійснює чітко визначене коло повноважень, які не перетинаються із повноваженнями інших суб'єктів протидії корупції. Але в той самий час, питання координації діяльності суб'єктів протидії корупції не є настільки ж досконало урегульованим у законодавстві, яке приймалось протягом останніх років, і на сьогодні реально існує проблема у визначенні компетенції органів, які здійснюють забезпечення координації діяльності суб'єктів протидії корупції. Зокрема, поточна проблематика у адміністративно-правовому забезпеченні координації діяльності суб'єктів протидії корупції обумовлена тим, що нормативно-правові акти, які урегульовують координацію діяльності суб'єктів протидії корупції, присвячені доволі вузькому колу питань, містять загальні формулювання, а методи їхньої взаємодії є доволі недосконалими.

Звертаючись до наукових джерел, звернемо увагу на те, що виявлення проблем налагодження взаємодії між антикорупційними органами та пошук шляхів для належної координації їхньої діяльності постійно перебуває у колі уваги науковців та практиків. Серед дослідників питань, пов'язаних із проблематикою адміністративно-правового забезпечення координації діяльності суб'єктів протидії корупції, відзначимо внесок таких авторів, як: С. М. Алфьоров, В. А. Дем'янчук, Д. Г. Заброра, С. А. Завадський, Д. О. Іщук, В. А. Мозгова, А. М. Новак, О. І. Пархоменко-

Куцевіл, О. Ю. Ференець, В. М. Фесюнін тощо. Втім, варто враховувати, що не зважаючи на наявність уваги вітчизняних дослідників до даного питання, у взаємодії суб'єктів протидії корупції наявна велика кількість проблем, а виникнення регулярних конфліктів між ними свідчить про необхідність виявлення сутності таких проблем, а також пошуку шляхів для їх вирішення.

Дослідивши чинне адміністративне законодавство доцільно виділити такі проблеми адміністративно-правового забезпечення координації діяльності суб'єктів протидії корупції:

1. Недосконалість адміністративно-правового забезпечення координації діяльності суб'єктів протидії корупції.

Причиною проблем адміністративно-правового забезпечення координації діяльності суб'єктів протидії корупції є недосконалість нормативно-правових актів у сфері взаємодії між суб'єктами протидії корупції.

2. Проблеми координації діяльності суб'єктів протидії корупції прокуратурою.

Органи прокуратури виконують координуючу роль, об'єднуючи і погоджуючи зусилля різних інституцій у даній сфері, тим самим забезпечуючи комплексність підходу до протидії корупції.

Нормативною основою кримінально-процесуальної антикорупційної діяльності прокуратури, перш за все, є положення ст. 36 КПК України. Так, відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства України саме на прокурора покладаються обов'язки організації процесу досудового розслідування, визначення його напрямків, координація проведення процесуальних дій, сприяння створенню умов для нормального функціонування слідчих, забезпечення дотримання під час кримінального провадження вимог законів України.

На загальнодержавному рівні координують діяльність правоохоронних органів Генеральний прокурор України або його заступники. Генеральний прокурор України очолює координацію правоохоронних органів держави, спрямовує її відповідно до пріоритетних загальнодержавних напрямів протидії злочинності та корупції. Відповідно, суб'єктами координації Генеральної прокури України є правоохоронні органи держави на рівні їх перших керівників (заступників). Згідно з п. 6 Наказу № 1/1гн [1] організаційне забезпечення координаційних заходів під головуванням Генерального прокурора України з питань протидії злочинності покладено на Головне управління нагляду за додержанням законів у кримінальному провадженні, а з питань протидії корупції – на Головне управління нагляду за додержанням законів спецпідрозділами та іншими органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю і корупцією, а під головуванням заступників Генерального прокурора України – на відповідні самостійні структурні підрозділи [2, с. 291].

3. Відсутність спеціальних суб'єктів, відповідальних за координацію діяльності суб'єктів протидії корупції.

Не визначено орган, відповідальний за реалізацію антикорупційної політики, який буде нести персональну відповідальність за всі прорахунки. Одночасно з цим необхідно надати суб'єктам протидії корупції абсолютну

автономність у повноваженнях. Наприклад, НАБУ має отримати закріплене на законодавчому рівні право на прослуховування, яке дозволить у повній мірі здійснювати свої повноваження [3, с. 98].

4. Занадто широке коло суб'єктів протидії корупції, що обумовлює виникнення конкуренції між ними.

Доцільно також скоротити кількість самих суб'єктів протидії корупції аби уникнути конкуренції між ними, яка негативно позначається на кінцевому результаті. Зокрема, СБУ, МВС та ГПУ не повинні мати повноваження у сфері протидії корупції, оскільки в державі вже є спеціально утворені органи, які можуть виконувати такі функції (НАБУ, САП, НАЗК) [3, с. 98].

5. Відсутність чітких критеріїв оцінювання ефективності взаємодії між суб'єктами протидії корупції.

Необхідно розробити систему критеріїв оцінювання ефективності взаємодії між цими суб'єктами, до числа яких слід віднести: рівень доступу до інформації, яка використовується різними суб'єктами протидії корупції (слід урахувати складності в обміні відомостями, ступінь оперативності надання запитуваної інформації, обсяг наданих даних); кількість та результативність спільно проведених спецоперацій (необхідно звертати увагу на випадки дублювання повноважень, конфлікт інтересів та прорахунки в організаційних питаннях); масштабність залучення спільних матеріально-технічних та інших ресурсів у процесі реалізації законодавчо визначених функцій (потрібно зважувати на слабкі та сильні сторони співпраці, аналізувати їхні наслідки); стан контролюваності процесу взаємодії (йдеться про скоординованість управління співпрацею); рівень суспільної довіри до усієї системи антикорупційних суб'єктів (окремо варто приділяти увагу публікаціям у ЗМІ та соціологічним опитуванням, у яких дається оцінка ефективності реалізації антикорупційної політики) [3, с. 99].

Список використаних джерел:

1. Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції: Наказ Генеральної прокуратури України від 16.01.2013 № 1/1гн. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001900-13#Text>

2. Мозгова В. А. Поняття та рівні координації діяльності правоохоронних органів із протидії злочинності та корупції. Часопис Київського університету права. 2013. № 2. С. 290-294

3. Дем'янчук В. А. Шляхи удосконалення рівня взаємодії між суб'єктами запобігання та протидії корупції в Україні. Правовий часопис Донбасу. 2018. № 1. С. 97-102

ДО ПИТАННЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Анастасія Олександрівна ВОЛКОВА,

*молодший науковий співробітник Інституту
економіко-правових досліджень НАН України,*

Сьогодення суспільної взаємодії та розвиток суспільних відносин продукує необхідність розгляду інформаційної сфери як однієї із сучасних площин взаємодії між членами суспільства. Правопорушення в інформаційній сфері на сьогодні є поширеними та латентними. Разом із тим, враховуючи відсутність кодифікованого акту у даній сфері, слідує встановити, що на особливу увагу заслуговує не лише питання про адміністративний примус у контексті припинення адміністративних правопорушень в інформаційній сфері, але й питання попередження даних правопорушень.

Відзначимо, що в межах адміністративно-правової доктрини встановлюється положення про те, що попередження адміністративної деліктності повинно являти собою організовану державою діяльність формальних і неформальних формувань і окремих громадян, яка здійснюється на підставі і для виконання законів з метою викорінення причин та умов, які сприяють скоєнню адміністративних проступків і забезпечують формування законослухняної поведінки громадян у сфері державного управління [1, с. 72].

Відтак, попередження адміністративних правопорушень в інформаційній сфері – це цілісна система передбачених національним та міжнародним законодавством та практикою заходів, спрямовані на усунення передумов вчинення адміністративних правопорушень в інформаційній сфері та припинення існуючих й притягнення винних до відповідальності, що здійснюють уповноважені суб'єкти. Таким чином, базовими постулатами попередження адміністративних правопорушень в інформаційній сфері можна вважати, по-перше, заходи визначені законодавством, що опосередковані попереджувальною метою, по-друге, суб'єкти, котрі наділяються повноваженнями для попередження адміністративних правопорушень в інформаційній сфері, по-третє, виявлення причин та умов вчинення даних протиправних діянь. Таким чином, нижче пропонуємо сконцентрувати увагу на зазначених елементах, котрі у своїй сукупності допоможуть охарактеризувати механізм попередження адміністративних правопорушень в інформаційній сфері.

Щодо заходів попередження правопорушень в інформаційній сфері, відзначимо, що у межах сучасної правової доктрини усталеною є думка про те, що заходи, коті складають основу попередження адміністративних правопорушень прийнято називати заходами протидії антигромадській мотивації [2, с. 23]. Відзначимо, що заходи адміністративного попередження мають профілактичне спрямування, адже застосовуються без наявності самого складу адміністративного правопорушення, у випадках, коли поведінка суб'єкта, може у майбутньому здобути характер

© Волкова А. О., 2020

протиправної, а відтак і заподіяти шкоду інформаційним правам громадян. Однак, дані заходи носять все ж таки примусовий характер, тому що вони застосовуються уповноваженими суб'єктами публічного адміністрування в імперативному порядку. Заходи попередження адміністративних правопорушень в інформаційній сфері залежно від призначення і характеру обмеження, деякі автори, у межах адміністративно-правової доктрини, поділяють на три підгрупи: ті, що спрямовані на попередження правопорушень; ті, що перешкоджають ухиленню суб'єктів від виконання обов'язків та попереджувально-лікувальні [3, с. 169]. Разом із тим, на наше переконання, враховуючи особливості сфери правопорушень, котру ми аналізуємо, варто говорити про такі різновиди заходів попередження адміністративних правопорушень, як економічні та технічні. Економічні заходи попередження адміністративних правопорушень характеризуються економічним та майновим впливом держави та уповноважених суб'єктів публічного адміністрування на потенційного правопорушника з метою унеможливлення здійснення ним протиправного діяння у майбутньому, а технічні полягають у застосуванні спеціальних засобів електронної техніки, котра буде виступати як основним, так і додатковим гарантом унеможливлення протиправних діянь в інформаційній сфері. На наше переконання, виходячи як із національної, так і міжнародної законодавчої, практичної та теоретичної практики до основних засобів попередження адміністративних правопорушень в інформаційній сфері можна віднести, такі заходи, як: перевірку документів; взяття на облік і офіційне застереження осіб про неприпустимість протиправної поведінки; особистий огляд і огляд речей; відвідування підприємств, установ і організацій; внесення подань до державних органів, підприємств, установ, організацій, посадовим особам про необхідність усунення причин та умов, які сприяли вчиненню правопорушень; адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі. Разом із тим у межах адміністративно-правової доктрини не всі науковці визнають перераховані вище заходи адміністративно-попереджувальними. Відтак, О. М. Бандурка взяття на облік й офіційне застереження про неприпустимість протиправної поведінки відносить до заходів адміністративного припинення [4, с. 30], а Д. М. Бахрах до цих же заходів зараховує адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі [5, с. 19]. На наше переконання, такі позиції науковців не є обґрунтованими, адже відповідні заходи опосередковуються саме адміністративно-попереджувальною метою, а не метою припинення адміністративного правопорушення. Окрім того, на наше переконання, заходи адміністративно-правового примусу, складовими яких є припинення та попередження адміністративних правопорушень перебувають між собою у діалектичній єдності, що опосередковується спільною загальною метою останніх, а саме метою підтримання загального правопорядку.

Відзначимо, що окрім засобів, котрі можуть бути застосовані до потенційних правопорушників з метою попередження адміністративних правопорушень в інформаційній сфері, важливою складовою

попереджувального механізму є суб'єкти, котрим законом надані повноваження застосовувати відповідні засоби, адже за допомогою останніх конкретні засоби отримують своє застосування. Суб'єктами попередження адміністративних правопорушень в інформаційній сфері є уповноважені державою суб'єкти публічного адміністрування, котрі, реалізуючи надані державою повноваження, мають можливість попередити виникнення протиправного адміністративно-правового діяння в інформаційній сфері. На наше переконання, дані суб'єкти можуть бути поділені на дві категорії, а саме на загальних та спеціальних суб'єктів. Загальні суб'єкти – це ті суб'єкти публічного адміністрування, котрі крім повноважень у сфері інформаційного контролю та врегулювання інформаційних правовідносин, мають і ряд інших повноважень у диференційованих сферах суспільного співжиття. Спеціальні суб'єкти – це суб'єкти, котрі володіють виключними чи, так званими, спеціальними компетенціями в інформаційно-правовій площині.

У межах адміністративно-правової доктрини встановлюється положення про те, що для взаємодії суб'єктів профілактики адміністративних правопорушень характерні також специфічні форми й методи здійснення, стадії розроблення, прийняття та реалізації рішень, етапи акумулювання та опрацювання інформації, особливості визначення суб'єктів та форм контролю [6, с. 45]. Разом із тим слід встановити, що на наше переконання, окрім власне самих суб'єктів публічного адміністрування, громадянське суспільство здатне теж здійснювати опосередкований вплив на процеси попередження адміністративних правопорушень в інформаційній сфері. Громадянське суспільство, володіючи у більшій своїй мірі латентними засобами впливу на попередження адміністративних правопорушень, має опосередковану можливість здійснювати їх перешкоджання. У даному разі йде мова про те, що загальний правовий порядок у суспільстві, поодинокі випадки вчинення протиправних дій, та громадський осуд правопорушників стимулює потенційний суб'єктів протиправних діянь в адміністративній сфері обирати легальні способи реалізації своїх інтересів та не порушувати встановлених законодавством правил поведінки.

Третьою складовою попереджувального механізму виникнення адміністративних правопорушень в інформаційній сфері є встановлення причин вчинення даних правопорушень. Відзначимо, що на сьогодні із комплексного аналізу положень правової доктрини дані причини можуть бути поділені за декількома критеріями, а саме: за першопочатковістю виникнення їх у межах умислу суб'єкта-правопорушника, вони можуть бути поділені на первинні та вторинні; за спонуканнями суб'єкта до вчинення протиправних дій: на суб'єктивні та об'єктивні. Первинні причини вчинення адміністративних правопорушень у інформаційній сфері – це причини, котрим належить визначальна роль у вчиненні суб'єктом адміністративного правопорушення в інформаційній сфері. У даному разі у більшості випадків йде мова про інтереси громадян-правопорушників, котрі можуть бути реалізовані тільки у непередбачений законом спосіб, або правопорушник свідомо обирає даний спосіб через його простоту та швидкість. У свою чергу вторинні причини – це та група

причин, котрі не є визначальними для реалізації умислу суб'єкта правопорушника, проте разом із основними причинами доповнюють останні. Суб'єктивні причини вчинення правопорушень обумовлюються у більшій своїй мірі психічними чинниками, котрі опосередковують можливість вчинення протиправних дій. Тобто це певні схильності суб'єкта до вчинення антигромадських дій, а об'єктивні причини знаходять свій вияв у недосконалої діяльності чи охороні об'єктів на котрі здійснює свій вплив правопорушник.

Таким чином, попередження адміністративних правопорушень в інформаційній сфері являє собою механізм, котрий полягає у застосуванні уповноваженими державою суб'єктами засобів у межах їх повноважень, що спрямовуються на попередження виникнення інформаційних правопорушень у майбутньому. Механізм попередження адміністративно-правових порушень в інформаційній сфері включає у себе три пласти, що й були розглянуті нами вище, а саме заходи попередження адміністративного правопорушення, суб'єкти, котрі уповноважені застосовувати попереджувальні заходи, причини вчинення протиправних дій.

Список використаних джерел:

1. Додин Е. В. Административная деликтология. О.: АО БАХВА, 1997. 112 с.
2. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину. К.: Атіка, 2002. 144 с.
3. Еропкин М. И. Административно-правовая охрана общественного порядка Л.: Лениздат, 1973. 328 с.
4. Бандурка О. М. Заходи адміністративного припинення в діяльності міліції: дис. канд. юрид. наук. Х.: Укр. юрид. академія, 1994. 158 с.
5. Бахрах Д. Н. Советское законодательство об административной ответственности граждан СССР. Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1989. 204 с.
6. Личенко І. О. Адміністративно-правовий захист права власності в Україні: дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Л., 2009. 264 с.

РИЗИКИ ВЧИНЕННЯ ПОСАДОВИМИ ОСОБАМИ МИТНИХ ОРГАНІВ КОРУПЦІЙНИХ ДІЙ

Сергій Віталійович КОРОБЕНКО,

*здобувач кафедри цивільного, господарського і
адміністративного права та правоохоронної
діяльності Інституту права та суспільних
відносин Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»*

Європейський вектор суспільних трансформацій в Україні, закріплений Конституцією України, безпосередньо впливає на функціонування митних органів, визначаючи напрями і пріоритети реалізації ними державної митної політики. Одним із таких напрямів і пріоритетів в діяльності митних органів є антикорупційний, ефективність здійснення якого безпосередньо впливає на рівень довіри як до цих органів, так і, зрештою, – до держави, її спроможності забезпечити захист митних інтересів, дотримання законності. Із ратифікацією у 2014 році Верховною Радою України та Європейським Парламентом Угоди про асоціацію між Україною та ЄС визначено необхідність поступової лібералізації процедур митного оформлення, що, безумовно, актуалізує проблему зниження рівня корупції на митницях.

У наукових публікаціях при виділенні корупційних ризиків запропоновано застосовувати науковий підхід «від загального до конкретного». Так, виділяючи корупційні ризики надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності, вказується на загальні ризики (інституційні та функціональні конфлікти інтересів, слабкість інституту публічної служби, неналежна якість законодавства), а також ризики в окремих досліджуваних сферах – надання адміністративних послуг та у контрольно-наглядовій діяльності публічної адміністрації [1, с. 12-35].

Зазначений підхід може бути застосований і при виділенні двох видів корупційних ризиків в діяльності митних органів: 1) загальні (наявність яких обумовлена чинниками загальнодержавного рівня, що впливають на обсяг і особливості корупційних ризиків в діяльності митних органів); 2) відомчі (що безпосередньо випливають з проблем, які виникають у межах функціонування митних органів).

Серед чинників загальнодержавного рівня слід відзначити такі:

– відсутність затвердженої на рівні закону антикорупційної стратегії (Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» був затверджений у 2014 році. Верховна Рада України має визначати Антикорупційну стратегію, не пізніше 1 червня проводити парламентські слухання з питань ситуації щодо корупції, затверджувати та оприлюднювати щорічну національну доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики (ч.ч. 1, 2 ст. 18 Закону України «Про засади запобігання корупції» [2]);

– ситуативний характер організаційних перетворень, вплив різних політичних груп та інтересів на процеси реформування митних органів, врегулювання їх взаємовідносин із іншими правоохоронними органами та, як наслідок, – інституційна невизначеність організаційної побудови системи митних органів;

– вкрай недостатнє врахування міжнародного досвіду функціонування митних органів, їх призначення, статусу, предметів відання при здійсненні інституційної реорганізації (зокрема, дослідники наголошують на впливі ризиків і загроз на систему забезпечення митної безпеки, побудову системи суб'єктів забезпечення [3];

– наявність прогалин і колізій у законодавстві, що регулює діяльність митних органів, їх компетенцію, що особливо важливо при застосуванні заходів під час здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності (зокрема, узагальнення судової практики розгляду справ про порушення митних правил апеляційним судом м. Києва у 2012 році дозволило виділити такі проблеми, які залишаються актуальними: відсутнє чітке врегулювання у Митному кодексі України суб'єктів права складати протоколи, що визначає необхідність звернення до посадових інструкцій та відомчих актів, в яких повинно бути передбачене відповідне право; порушення судами вимог ст. 490 Митного кодексу України, що передбачає перевірку наявності повноважень посадових осіб щодо складання протоколу і, як наслідок – прийняття незаконних рішень [4]);

– широкий обсяг дискреційних повноважень (у наукових дослідженнях наголошено на необхідності вдосконалення застосування дискреційних повноважень на засадах поєднання юридичної та етичної складових поведінки, глибокого усвідомлення, що людина, її права, свободи та законні інтереси є найвищою соціальною цінністю [5]; під час ідентифікації при здійсненні оцінки корупційних ризиків встановлено вимогу аналізу нормативно-правових актів, які регулюють діяльність органів державної влади на предмет виявлення норм щодо здійснення дискреційних повноважень і норм, що сприяють вчиненню корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією (нечітко сформульовані дефініції та мовні конструкції, правові колізії тощо) [6];

– необхідність забезпечення принципу професіоналізму як одного з принципів державної служби (п. 3 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про державну службу» [7]), що визначає необхідність формування системи фахової підготовки, яка може бути здійснена у закладах вищої освіти у порядку, передбаченому Законом України «Про вищу освіту», та врахування при проведенні конкурсних процедур при вступі на державну службу.

Визначаючи внутрішні корупційні ризики в діяльності митних органів, доцільно звернутись до напрацювань методичного характеру. Зокрема, пропонується розглядати внутрішній контекст діяльності державного органу з позицій внутрішнього середовища та чинників впливу на корупційні ризики та їх рівень. Для цього рекомендовано здійснити аналіз: організаційної структури установи; складу керівництва та його обов'язків; структури прийняття рішень та компетенцію; внутрішній контроль та аудит; інформаційне забезпечення, обмін інформацією; кількісний склад і якість кадрового забезпечення; стан дотримання дисципліни і законності

тощо. Об'єктами оцінки можуть бути функції, найбільш вразливі до корупції; функції, реалізація яких тягне найбільш складні наслідки; функції, реалізація яких дозволяє найшвидше досягти результатів при здійсненні антикорупційної діяльності; функції щодо яких раніше корупційні ризики не оцінювались; функції, реалізація яких дозволяє знизити або попередити корупцію [8].

Врахування наведеної вище методики оцінки корупційних ризиків дозволяє запропонувати такий перелік відомчих ризиків в діяльності митних органів:

- організаційна структура митних органів містить значну кількість управлінських ланок, що ускладнює процес прийняття управлінського рішення, доведення вказаного рішення до виконавця, контроль виконання рішення;

- недосконала система процедур, взаємодії з різними підрозділами;

- організаційна побудова системи митних органів на територіальному рівні управління така, що ускладнює взаємодію із центральним апаратом;

- недостатньо ефективна система протидії корупції, потребують вдосконалення процедури внутрішнього контролю діяльності посадових осіб митних органів при реалізації ними контрольних функцій;

- недосконалі рекрутаційні процедури прийняття на службу в митні органи;

- непродумана кадрова політика, недостатнє обґрунтування при прийнятті рішення щодо кількості посадових осіб митних органів, кадрових вимог до них залежно від посади, на яку така особа претендує;

- низький рівень розробленості показників ефективності діяльності посадових осіб митних органів або відсутність таких показників; розробка показників ефективності, які не відповідають специфіці діяльності митних органів, що не дозволяє здійснити об'єктивне оцінювання та негативно впливає на сприйняття служби в митних органах у суспільній свідомості;

- незадовільні умови оплати праці, неефективна система соціальних гарантій, неякісне стимулювання і заохочення посадових осіб митних органів щодо добросовісного та ініціативного виконання посадових обов'язків, в основу яких мають бути покладені найкращі відповідні практики функціонування митних органів або органів, що виконують аналогічні функції, у світі;

- наявність конфлікту інтересів під час реалізації компетенції посадовими особами митних органів;

- недосконала система застосування ризик-орієнтованого підходу у діяльності митних органів;

- значний вплив людського фактору при виконанні митних процедур;

- недостатня якість процедур добору та відбору на службу в митні органи;

- низька ефективність стратегічного управління системою митних органів;

- недосконалість процедур розгляду скарг на дії (бездіяльність) посадових осіб митних органів та реагування за результатами розгляду;

- відсутність моніторингу результатів розгляду скарг в адміністративному порядку та розробки заходів щодо усунення виявлених під час моніторингу недоліків в діяльності митних органів;
- недосконалість інформаційно-телекомунікаційних систем, інформаційних ресурсів, низький рівень гарантування відсутності витоку інформації, недосконала система виявлення фактів витоку інформації з інформаційно-телекомунікаційних систем, несанкціонованого втручання в інформаційні системи;
- відсутність розробленої стратегії управління інформаційно-телекомунікаційними системами;
- низька якість обміну інформацією між митними, правоохоронними органами, органами статистики тощо.

Перелічені відомчі корупційні ризики є такими, що можуть бути враховані при розробці антикорупційної програми про проведення оцінки корупційних ризиків, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» та Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції. Вони являють собою узагальнені положення щодо ризиків, які існують в управлінській діяльності та враховують завдання й компетенцію митних органів, відповідно до Положення про Державну митну службу України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України» від 18.12.2018 р. № 1200.

Список використаних джерел:

1. Корупційні ризики надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності в Україні / І. Коліушко, В. Тимошук, О. Банчук та ін.; Центр політикоправових реформ, Фонд «Демократичні ініціативи». К.: Москаленко О.М. ФОП, 2009. 196 с.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. ст. 2056..
3. Попівняк О. І. Міжнародний досвід забезпечення митної безпеки» – електронне наукове фахове видання з юридичних наук. *Правова просвіта*. 2018. № 2. URL: http://www.pravo.nauka.com.ua/pdf/2_2018/82.pdf
4. Узагальнення судової практики та вивчення правильності застосування Митного кодексу України, який набрав чинності з 01 червня 2012 року: лист Апеляційного суду м. Києва від 01.09.2012 р. Сайт апеляційного суду м. Києва. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO00466>
5. Юхтенко А. Р. Нові погляди на застосування органами доходів і зборів дискреційних повноважень у досудовому врегулюванні спорів, що впливають з правовідносин у галузі державної митної справи. *Правова просвіта*. 2018. № 3: URL: <http://www.pravo.nauka.com.ua/?op=1&z=51>
6. Про затвердження Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади: Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 02.12.2016 № 126. Офіційний вісник України. 2017. № 4, ст. 168.
7. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2016, № 4, ст. 43.
8. Вінборн С., Сисоєв В., Ткаченко В. Посібник з оцінки корупційних ризиків та розробки планів протидії корупції. Київ: USAID/FINREP-II, 2015. 72 с.

**АЛГОРИТМ ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
ФАКТІВ ОБСТРІЛУ (ВИБУХУ), УНАСЛІДОК ЯКОГО
ЗАПОДІЯНО СМЕРТЬ, СПРИЧИНЕНО ТІЛЕСНІ УШКОДЖЕННЯ
ГРОМАДЯНАМ АБО ЗАВДАНО МАЙНОВОЇ ШКОДИ**

Денис Ігорович НЕСТЕРОВ,

*здобувач Донецького юридичного
інституту МВС України*

Розслідування злочину, пов'язаного з терористичною діяльністю, починається зі встановлення факту його вчинення, тому важливе значення має проведення першочергових процесуальних дій, передусім слідчого огляду, що спрямований на вилучення інформації з матеріальних відображень [1].

Отримавши інформацію про вчинення злочину цієї категорії, слідчий повинен:

1. Організувати та провести огляд місця події (обстрілу, вибуху) і прилеглої території з вилученням предметів та речей, які містять на собі сліди злочину або мають значення для встановлення обставин; встановити глибину, діаметр і кут нахилу вирви, отвору в стіні чи інших предметах, здійснити позиціонування вирви, а також снарядів, мін, ракет, які не розірвалися, відносно об'єктів обстановки та сторін світу (довжина, діаметр, кут нахилу у вирві тощо).

2. Призначити вибухотехнічну та/або комплексну експертизу із залученням фахівців у галузі артилерії (щодо польоту стріляного снаряда), а якщо стався обстріл з вогнепальної зброї – судово-балістичну експертизу за вилученими під час огляду місця події предметами та зібраними матеріалами з метою встановлення дистанції та напрямку обстрілу, виду й калібру вилучених мін, снарядів, ракети, патронів тощо. Аналіз результатів експертизи про відстань обстрілу та відомості про місцезнаходження терористичних організацій у комплексі нададуть можливість визначити, звідки було здійснено обстріл: з території, підконтрольної державній владі України, так званої сірої зони, або території, захопленої російськими та проросійськими збройними формуваннями [1].

3. Встановити потерпілих осіб, надати їм відповідний процесуальний статус.

4. Допитати потерпілих про обставини обстрілу, отримані тілесні ушкодження, обсяг завданої шкоди.

5. Призначити судово-медичну та/або комплексну вибухотехнічну й судово-медичну експертизи щодо встановлення ступеня тяжкості, локалізації та характеру тілесних ушкоджень потерпілої внаслідок терористичного акту особи чи здійснити вимогу до медичної установи, до якої звернувся потерпілий, щодо надання інформації про характер, локалізацію та ступінь тяжкості отриманих тілесних ушкоджень особою під час терористичного акту [3].

6. У разі настання смерті особи вжити заходів для доставки тіла до територіального відділення судово-медичних експертиз Луганського чи

© Нестеров Д. І., 2020

Донецького обласного бюро судово-медичної експертизи та призначити судово-медичну експертизу трупа з метою встановлення причини смерті, фактора ураження й інших обставин.

7. Пред'явити для впізнання невпізнаний труп, якщо є ймовірність упізнання його родичами або знайомими, які мешкають неподалік від місця вчинення обстрілу.

8. Встановити та допитати свідків з метою з'ясування обставин терористичного акту, зокрема напрямку обстрілу, фактора ураження тощо.

9. Витребувати та долучити до матеріалів кримінального провадження документи щодо права власності особи на пошкоджене майно.

10. Ужити заходів щодо збирання документів, необхідних для призначення до експертних установ проведення відповідних експертиз, з метою встановлення вартості майна та розміру спричиненої шкоди.

11. Направити запит до ВСП та штабу ООС щодо надання інформації про розташування підрозділів ООС, російських (проросійських) збройних формувань на лінії розмежування на час обстрілу.

12. Доручити оперативним підрозділам Управління СБУ в області чи військовій контррозвідці (залежно від обставин) провести негласні слідчі (розшукові) дії щодо встановлення підрозділів незаконних російських і проросійських збройних формувань, які могли здійснити терористичний акт, та його можливих безпосередніх виконавців, а також місця, з якого проводили обстріл.

13. Отримати ухвалу суду про тимчасовий доступ до інформації, яка міститься на відеореєстраторах, що знаходяться в районі обстрілу, зокрема до відеореєстраторів Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ, а також здійснити перегляд отриманої інформації.

14. Проаналізувати повідомлення в ЗМІ та сегменти мережі Інтернет, що належать, зокрема, терористичним організаціям, у яких зафіксовано відомості про наслідки події, осіб, підрозділи, зброю та осіб, які можуть бути до цього причетними.

15. Отримати супутникові знімки, геолокацію тощо для подальшого встановлення напрямку прильоту снаряда, міни, ракети, кулі.

16. Отримати ухвалу суду для здійснення моніторингу місцезнаходження наявних радіоелектронних засобів у районі (секторі) ймовірного пострілу.

17. Отримати ухвалу суду на здійснення відповідних негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на встановлення осіб, які причетні до обстрілу контрольованої українською владою території.

Стан розслідування кримінального провадження за фактом учинення терористичного акту, унаслідок якого постраждало двоє чи більше осіб або спричинено істотну майнову шкоду, не пізніше ніж через два місяці з моменту внесення до ЄРДР розглядають на спільній нараді за участю прокурора області або його заступника, начальника Управління СБУ області або його заступника, керівника слідчого підрозділу [2]. На нараді з метою повного всебічного та неупередженого дослідження обставин кримінального правопорушення можуть вирішувати питання щодо об'єднання цього провадження з кримінальним провадженням, яке зареєстровано цього самого місяця..

Список використаних джерел:

1. Погорецький М. А., Ленко М. О., Сергєєва Д. Б. Процесуальні та криміналістичні засади початкового етапу розслідування терористичних актів, вчинених з використанням саморобного вибухового пристрою : монографія / за ред. М. А. Погорецького. Київ : Алерта, 2014. 300 с.
2. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань : наказ Генеральної прокуратури України від 6 квіт. 2016 р. № 139. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16>.
3. Про затвердження Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України : наказ МВС України від 9 лип. 2014 р. № 653. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0870-14>.

СУДОВА ГЕМОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА: ГЕНЕЗА ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Олена Сергіївна ОБОЛЕНЦЕВА-КРАСИВСЬКА,

*старший науковий співробітник сектору
товарознавчих досліджень лабораторії
товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів
інтелектуальної власності Харківський науково-
дослідний інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса*

В сучасних умовах судова гемологічна експертиза являє собою діяльність, що здійснюється в експертних установах відповідними висококваліфікованими фахівцями-гемологами. Їх багатоаспектна діяльність має специфічні характеристики, які стосуються пізнавальної, організаційної та інших сторін практичної діяльності.

Нині потенціал судової гемологічної експертизи розкритий далеко не повністю. Окрім експертного супроводу при розслідуванні слідчими органами протиправних діянь, роль гемологічної експертизи полягає також у виявленні кримінальних явищ, їх попередженні та прогнозуванні. У зв'язку з цим особливого значення набуває дослідження судової гемологічної експертизи в розрізі історичного аспекту її появи та виявлення основних тенденцій її розвитку на сучасному етапі. Необхідність вивчення та аналітичного огляду історичного аспекту будь-якого явища дає можливість виявити тенденції його еволюції; попередити дублювання та повторення помилок минулого; вибудувати теоретичне підґрунтя для проведення досліджень та з'ясувати рівень їх розроблення; побудувати науковий прогноз, розглядаючи предмет дослідження у динаміці. Отже, вивчення історичного аспекту розвитку судової гемологічної експертизи на сьогоднішній день є актуальним питанням.

Питання розвитку судової гемологічної експертизи, класифікації дорожочінного й навівдорочініного каміння піддавалися науковому аналізу в теорії криміналістики, судової експертизи та інших споріднених галузей правничих наук. Цьому були присвячені роботи ряду вчених радянської доби, сучасних вітчизняних науковців та фахівців закордонних шкіл. Серед Але багато питань судової гемологічної експертизи ще потребують своєї розробки й висвітлення. Тому важливим є дослідження еволюції розвитку судової гемологічної експертизи, що допоможе надалі уникати помилок при вирішенні конкретних питань у судових провадженнях.

Метою роботи є узагальнення історичних даних щодо появи та розвитку гемологічної експертизи як окремого виду судових експертиз, що розвивалася і удосконалювалася не тільки в контексті суспільно-історичних та політичних подій у державі, а й як наслідок різних організаційних заходів по створенню та вдосконаленню судово-експертних структур.

Проводячи ретроспективний аналіз розвитку судової гемологічної експертизи, слід зазначити, що вона виникла з практичної необхідності використовувати фахові знання у ході торгівлі та проведення

різноманітних економічних операцій, коли дорогоцінне та напівдорогоцінне каміння слугувало еквівалентом грошей; фігурувало у якості цінних дарунків та виконувало багато інших важливих функцій.

Гемологія (від лат. «*gemma*» – самоцвіт, дорогоцінне каміння і «*логос*» – наука) – наука про самоцвіти. Існують й інші визначення терміну «гемологія», що відрізняються в основному розстановкою акцентів. Наприклад, Є. Я. Кієвленко розуміє під гемологією сукупність відомостей про дорогоцінні та напівдорогоцінне камені, якщо вивчаються, головним чином, їх фізичні властивості, особливості хімічного складу, їх декоративно-художню цінність, що використовується в ювелірному виробництві. Вивчаючи ці питання, К. Худоба та Е. Гюбелін вважають, що гемологія (німецький аналог – *Edelsteinkunde*) – вчення про властивості напівдорогоцінного й дорогоцінного каміння, про закони, що обумовлюють їх форму і фізичні властивості, хімічний склад і родовища з метою практичного використання. Вони розглядають також імітації, синтетичні аналоги природних каменів і синтетичні матеріали, що не мають природних аналогів. Практична гемологія займається усіма видами обробки каменів – огранюванням, облагороджуванням, забарвленням тощо [1].

Гемологія, як окрема галузь використання спеціальних знань, з'явилася в стародавньому світі, коли людство почало використовувати природні мінерали в якості платіжного засобу (торгівля), у виробництві прикрас (ювелірна справа), у прадавніх магічних ритуалах (наприклад, у якості талісманів та оберегів) та як засіб мистецтва (наприклад, для створення скульптур). Зокрема, у трактатах стародавнього Єгипту і Греції є поради щодо знаходження родовищ та прийомів обробки дорогоцінного каміння. Часто володарі держав використовували дорогоцінне каміння у якості печаток із різьбленням. Мабуть, вони і були першими гемами («гема» від лат. – «коштовний камінь») [2].

Одним з перших вчених, хто проводив гемологічні дослідження, був відомий науковець М. В. Ломоносов, який з'ясував природу бурштину та відніс його до природних органічних утворень. На початку XIX ст. фахівець із мінералогії В. Севергин почав систематичні гемологічні дослідження, а М. І. Пил розробив перший гемологічний словник [3].

Початком розвитку гемології синтетичних мінералів, умовно, можна вважати 1902 рік, коли французький хімік М. А. Вернейль вперше отримав і почав поставляти на світовий ринок синтетичні рубіни, а трохи пізніше синтетичні сапфіри і синтетичну шпінель. Поява великої кількості синтетичних каменів не знизило, а, навпаки, підвищила вартість природних ювелірних каменів. В останні роки гемологія, як самостійна наука, розвивається особливо інтенсивно, оскільки використовує увесь арсенал новітніх розробок рентгенографії, адсорбційної оптичної спектроскопії тощо [4].

Судова гемологічна експертиза, на відміну від гемології-науки, обслуговує специфічний вид суспільних відносин – потреби правоохоронних органів. Вона, завдяки інструментальній діагностиці, дозволяє визначити індивідуальні характеристик каменів, діагностувати камені або мінерали, встановити, чи є даний камінь дорогоцінним або

декоративним, розпізнати імітацій і підробки, визначити якісні характеристики каміння. Також при проведенні судової гемологічної експертизи визначаються питання фальсифікації та облагородження дорогоцінного каміння. В сучасних ювелірних виробх особливої уваги експерти приділяють саме встановленню факту облагороджування дорогоцінних каменів. Об'єктами даної експертизи є: діаманти (алмази ограновані, алмази у сировині), дорогоцінне каміння, дорогоцінне каміння органогенного утворення (перли, бурштин) у сировині, виробх і колекційних зразках, їх штучні замітники та імітації [5].

На вирішення експертизи цього роду ставляться, наприклад, такі питання: чи є наданий для дослідження камінь коштовним, напівкоштовним або обробним; чи є наданий для дослідження камінь природним, замітником, синтетичним аналогом або імітацією; які вага і розмір даних каменів; яка вартість каменя, наданого на експертизу; чи є на наданих для дослідження інструментах, предметах сліди ювелірних каменів; чи знаходився раніше наданий на дослідження камінь у ювелірному виробі (якщо так, то з якого металу виготовлено цей виріб); з якого родовища походять необроблені камені, надані для дослідження; чи походять камені, вилучені у різних осіб, з одного джерела тощо [6].

На сьогодні Харківський НДІ судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса – перший в Україні серед науково-дослідних установ Міністерства юстиції України розпочав здійснення судових гемологічних експертиз. За останній рік в інституті біло проведено більше 200 подібних експертиз. І наразі, кількість виконаних експертних досліджень невпинно зростає.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що судова гемологічна експертиза, будучи окремим видом судових експертиз, розвивалася і удосконалювалася не тільки в контексті суспільно-історичних та політичних подій в державі, а й як наслідок організаційних заходів із створення та вдосконалення судово-експертних структур, а також діяльності вчених та фахівців, які обґрунтували її методологічні та методичні основи.

Список використаних джерел:

1. Киевленко Е. Я., Сенкевич Н. Н. Геология месторождений поделочных камней. Изд. 2-е, перераб. и дополн. М.: Недра, 1983.
2. Ферсман А. Е. Рассказы о самоцветах. М.: Наука, 1974. 180 с.
3. Большая иллюстрированная энциклопедия древностей. Прага: Артия, 1980. 520 с.
4. Дорогоцінні метали і дорогоцінне каміння. Законодавчі і нормативно-правові акти. /Під редакцією Видолоба В. В. К.: «Арт Ек», 2001. 415 с.
5. Артюх Т. М. Діагностика та експертиза коштовностей : підручник. К.: КНТЕУ, 2002. 500 с.
6. Артюх Т. М. Пробірний контроль. Експертна оцінка виробів з дорогоцінних металів : навчальний посібник. К.: Воля, 2009. 340 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОВЖИВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯМ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКАМИ

Юлія Олександрівна ОСТАПЕНКО,

кандидат юридичних наук

Юристи-трудовики, як правило, пов'язують генезис правового регулювання трудових прав із виникненням фабричного законодавства, хоча насправді ці права вже були врегульовані звичаєвим правом, у період дії якого наймані працівники на Русі знаходились у фактично безправному стані, а самі трудові відносини мали цивільний та адміністративний характер [1, с. 179]. На сьогоднішній же день, коли трудове право вибудовується у межах парадигми людиноцентризму, працівники наділяються значним обсягом трудових прав, які вони можуть здійснювати у практичній дійсності, коли для цього будуть мати місце належні підстави та умови. У цьому сенсі здійсненням працівником трудових прав є складовий елемент реалізації трудових прав, який є процесом активного чи пасивного виконання безпосередньо (чи через представника) працівником дій (заходів), спрямованих на реалізацію положень законодавства про працю, що сукупно створює умови для соціально-правових можливостей працівника стосовно володіння, користування, розпорядження та інших правомочностей з метою задоволення власних законних потреб та інтересів.

Поряд із тим, слід мати на увазі, що під час здійснення трудових прав працівник повинен додержуватися комплексу моральних засад суспільства, які мають нормативне юридичне значення. Щонайперше у цьому сенсі мається на увазі те, що працівник не повинен зловживати трудовими правами та засобами, способами, методами й самим процесом здійснення трудових прав, що прямо впливає із меж морально-правового характеру.

Приймаючи до уваги особливості здійснення працівником трудових прав, особливості зловживань правами, доходимо висновку, що зловживання здійсненням трудових прав працівником є складним явищем, який характеризують наступні його специфічні ознаки:

1) зловживання здійсненням трудових прав працівником може мати місце лише у сфері праці та, відповідно, в межах трудових правовідносин. Це пояснюється тим, що поза межами трудових правовідносин особа з достатньою трудовою правоздатністю не може набути правового статусу працівника;

2) суб'єктом зловживання здійсненням трудових прав працівником є працівник у найбільш широкому сенсі розуміння правового статусу працівника. Окрім того, що зловживання працівником своїми трудовими правами відбувається у межах трудових правовідносин, слід мати на увазі й те, що у відповідному сенсі може зловживати трудовими правами лише суб'єкт трудового права, котрий володіє належним обсягом трудової суб'єктності. У відповідності до ст. 1 Закону України «Про охорону праці»

© Остапенко Ю. О., 2020

від 14 жовтня 1992 року працівником є «особа, яка працює на підприємстві, в організації, установі та виконує обов'язки або функції згідно з трудовим договором (контрактом)». Відтак, слід мати на увазі й те, що працівниками є також й державні службовці, адже вони є «працівниками, котрі наймаються державою для здійснення функцій держави (тобто функцій, які з причин, пов'язаних з необхідністю забезпечення належного функціонування держави або життєдіяльності суспільства, не можуть бути покладені на приватних осіб) від імені держави, а відтак мають особливі права та обов'язки, зумовлені характером державної служби» [2, с. 356]. Також, до працівників слід відносити усіх осіб, що відповідають мінімальним ознакам працівника, перерахованим законодавцем у наведеній ст. 1 Закону України «Про охорону праці»;

3) *працівник, як суб'єкт відповідного зловживання, є суб'єктом, якому належать трудові права, що здійснюються ним із зловживаннями, за законом чи у відповідності до іншого нормативно-правового акту (зокрема, локального), згідно індивідуального та/або колективного договору (контракту).* Здійснення працівником означених прав, обумовлені вказівкою законодавця (загалом, суб'єкта нормотворчої діяльності відповідного рівня) на вказану можливість чи ця можливість безпосередньо впливає з норм законодавства про працю, актів локального чи договірної регулювання;

4) *зловживання здійсненням працівниками трудових прав є умисною дією (бездіяльністю), що у теоретичному та практичному контексті важко піддається формалізації.* Зокрема, А. С. Сидоренко зазначає, що зловживання правом «важко піддається формалізації і тяжіє до конкретної ситуації». Слід мати на увазі, що хоча формально поведінка працівника може бути пояснена як недобросовісне виконанням своєї трудової функції, зі суб'єктивної сторони, ця поведінка працівника може відображати зловживання певними трудовими правами [3, с. 5]. При цьому, доведення прямого умислу зловживання працівником власними трудовими правами (їх здійсненням) може тлумачитись в якості порушення законодавства про працю, що, звісно, тягне настання дисциплінарної відповідальності;

5) *зловживання здійсненням трудових прав працівника характеризується широтою варіативності вчинення цього зловживання.* За загальним правилом, формою зловживання правом вчені розуміють ті дії (чи бездіяльність), котрі формально відповідають закону, але не суперечать суті, або призначенням відповідної норми права, на основі якої реалізується суб'єктивне право. При цьому, слід врахувати, що хоча означене зловживання, як правило, в практичній дійсності спрямоване проти інтересів роботодавця, «зловживання правом з боку працівника може бути направлене не лише проти інтересів роботодавця, а й проти інтересів іншої групи працівників, або колективу в цілому» [4, с. 148]. При цьому це спрямування зловживання правом є найбільш проблематичним, адже створює ілюзію того, що зловживання правом не наносить шкоди нікому;

б) зловживання здійсненням трудових прав працівника спрямоване на завдання шкоди іншій стороні трудових правовідносин, третім особам

та/або на максимізацію отримання блага. Слід погодитись із тими вченими, котрі вбачають необґрунтованість зведення кваліфікації зловживання у трудових відносинах виключно лише до дій, що «здійснюються виключно з наміром заподіяти шкоду іншій особі» [5, с. 89], адже цілком очевидно, що в практичній дійсності, по-перше, працівник може зловживати власними трудовими правами без мети завдати шкоду роботодавцю, третім особам, суспільству, а, по-друге, це зловживання не у всіх випадках може принести реальну шкоду роботодавцю, третім особам, суспільству.

Отже, зловживання здійсненням трудових прав працівниками – це складний соціально-правовий феномен, що має сукупність суб'єктивних і об'єктивних елементів, характеризуючи ставлення працівника до зловживання та окреслюючи об'єктивацію відповідного зловживання. Крім того, слід мати на увазі, що відповідне зловживання є суспільно шкідливим явищем за яке настає дисциплінарна відповідальність, однак, в окремих випадках може набувати характеру суспільно небезпечного феномена.

Список використаних джерел:

1. Остапенко Ю. О. Моделі періодизації правового регулювання трудових прав працівників в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2, Т. 1. С. 170.
2. Гладкий В. В. Неоднозначність трудової правосуб'єктності державного службовця. *Актуальні проблеми трудового законодавства, законодавства про державну службу та службу в правоохоронних органах*: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 16 листоп. 2018 р.); за заг. ред. К. Ю. Мельника. Харків: ХНУВС, 2018. С. 356.
3. Сидоренко А. С. До розуміння проблеми заборони зловживання трудовими правами. *Теорія і практика правознавства*. 2011. Т. 1, № 1. С. 5, 8.
4. Грабовский И. А., Лиликова О. С. Злоупотребление правом: правовая категория в трудовых отношениях. *Научные ведомости Белгородского государственного университета*. Серия: Философия. Социология. Право. 2013. Вып. 26, № 23(166). С. 148, 149.
5. Байло О. В., Потопахіна О. М. Межі здійснення права працівника на захист своєї гідності як суб'єктивного трудового права. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2015. Т. 1, Вип. 1. С. 89.

ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ СПРОЩЕНОГО ПОРЯДКУ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ, В СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

Анастасія Ярославівна ШИНКАРЧУК,

*аспірантка кафедри кримінально-правових
дисциплін юридичного факультету Харківського
національного педагогічного університету
ім. Г. С. Сковороди*

Досягнення завдань, що стоять перед Кримінальним кодексом України (далі – КК), як відомо, першою чергою зводяться до визначення тих суспільно небезпечних діянь, які є кримінальними правопорушеннями та тих покарань та (або) інших заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, що їх вчинили. Зважаючи на це, Особлива частина КК представлена вичерпним переліком різних за характером суспільної небезпечності та ступенем тяжкості кримінальних протиправних посягань. Однією з категорій таких посягань є кримінальні проступки, пов'язані з домашнім насильством. Приналежність окремих кримінальних проступків власне до кримінальних проступків, пов'язаних з домашнім насильством, зумовлено впровадженням у кримінальне законодавство України основних положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульської конвенції), підписаної нашою державою у 2011 р.

Кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством, можна визначити як суспільно небезпечні протиправні діяння у формі фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняється у стосунках інтимних партнерів (теперішнього і колишнього чоловіка і дружини або партнера) або між поколіннями (батьками та дітьми) незалежно від місця їх проживання, і призводить до настання кримінально-правових наслідків у вигляді покарання та інших заходів кримінально-правового характеру. До таких кримінальних правопорушень можуть належати правопорушення, передбачені ст. 115, 116, 121, 122, 123, 125, 126, 126-1, 129, 134, 142, 143, 149, 150, 150-1, 151-2, 152–156, 164, 165, 166, 167, 194, 195, 300–304 КК [2, с. 68, 69–70] та деякі ін. Серед зазначених кримінальних правопорушень кримінальні проступки, пов'язані з домашнім насильством, становлять суспільно небезпечні протиправні діяння, зокрема передбачені ст. 125, ч. 1 ст. 126, ч. 1 ст. 129, ч. 1 ст. 150, ч. 1, 2 ст. 154, 164, 165, 195, ч. 1 і 2 ст. 300, ч. 1 ст. 301, ч. 1 ст. 302 КК.

Згідно з чинним кримінальним процесуальним законодавством України провадження щодо кримінальних проступків у суді першої інстанції здійснюється у спрощеному порядку згідно із загальними правилами судового провадження, з урахуванням приписів ст. 381 і 382 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК). Зокрема, вирок суду за результатами спрощеного провадження у суді першої інстанції ухвалюється в порядку, визначеному КПК. У такому вирокі замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин мають бути зазначені

встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспорується учасниками судового провадження (ч. 2 ст. 382 КПК).

Відповідно до приписів ч. ч. 1, 2 ст. 535 КПК судові рішення, що набрало законної сили, якщо інше не передбачено цим Кодексом, звертається до виконання не пізніше як через три дні з дня набрання ним законної сили або повернення матеріалів кримінального провадження до суду першої інстанції із суду апеляційної чи касаційної інстанції. Згідно з ч. 1 ст. 532 КПК вирок або ухвала суду першої інстанції, ухвала слідчого судді, якщо інше не передбачено цим Кодексом, набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, встановленого цим Кодексом, якщо таку скаргу не було подано. Тобто набрання вироком суду законної сили пов'язується з закінченням строку на апеляційне оскарження.

За загальним правилом, визначеним ч. 2 ст. 395 КПК, апеляційна скарга, якщо інше не передбачено цим Кодексом, може бути подана на вирок протягом тридцяти днів з дня його проголошення. При цьому судовий розгляд та апеляційне оскарження вироку щодо кримінальних проступків, у тому числі пов'язаних з домашнім насильством, має певні особливості. Так, відповідно до ч. 2 ст. 381 КПК суд розглядає обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений не оспорує встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акту за його відсутності. Тобто за наявності вказаних підстав кримінальне провадження розглядається без виклику обвинуваченого у судові засідання. Про прийняття відповідного судового рішення обвинувачений повідомляється в порядку, визначеному ч. 4 ст. 382 КПК. Зокрема, копія вироку за результатами розгляду обвинувального акту щодо вчинення кримінального проступку не пізніше дня, наступного за днем його ухвалення, надсилається учасникам судового провадження.

Відповідно до ч. 5 ст. 382 КПК вирок за результатами розгляду обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку може бути оскаржений в апеляційному порядку з урахуванням особливостей, передбачених статтею 394 цього Кодексу. Згідно з ч. 1 ст. 394 КПК вирок суду першої інстанції, ухвалений за результатами спрощеного провадження в порядку, передбаченому статтями 381 та 382 цього Кодексу, не може бути оскаржений в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини. Інакше кажучи, в апеляційному порядку може бути оскаржена тільки міра покарання, призначена судом, з чим здебільшого і не погоджуються сторони кримінального провадження. Однак, відповідно до ч. 3 ст. 395 КПК, якщо вирок було ухвалено без виклику особи, яка його оскаржує, в порядку, передбаченому статтею 382 цього Кодексу, то строк апеляційного оскарження для такої особи обчислюється з дня отримання нею копії судового рішення. Зважаючи на це, постає питання добросовісності учасників кримінального провадження щодо отримання копії вироку, ухваленого в порядку спрощеного

провадження. Ризик можливості майбутнього засудження особи має наслідок ухилення цієї особи від отримання копії вироку суду. Дуже часто такий наслідок, з огляду на наявну судову практику, спостерігається у провадженнях як раз, пов'язаних з домашнім насильством. При цьому кримінальні процесуальні норми не містять правил примусового вручення судового рішення.

З огляду на викладене, доки обвинувачений не отримає копію вироку, постановленого за правилами спрощеного провадження, при розгляді кримінального провадження щодо кримінального проступку, пов'язаного із домашнім насильством, не починається відлік строку на апеляційне оскарження і, відповідно, такий вирок не набирає законної сили. Як наслідок, неможливе звернення такого вироку до виконання, а відтак досягнення тих завдань і цілей, що стоять перед кримінальним і кримінально-виконавчим законодавством. Тут доречно звернути увагу на те, що державно-владне веління, що є результатом рішення юридичної справи за фактом домашнього насильства може полягати, по-перше, в юридичній констатації кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, а, по-друге, не лише у призначенні покарання, передбаченого у санкції відповідної статті кримінального закону, та (або) застосуванні інших заходів кримінально-правового характеру, але і в здійсненні необхідної діяльності спеціальних державних органів, пов'язаної з виконанням такого рішення – обвинувального вироку, яким власне і призначене конкретне покарання та, можливо, інші заходи кримінально-правового характеру [1, с. 374].

У зв'язку з цим, у випадках ухилення особи, щодо якої ухвалений обвинувальний вирок суду, від отримання нею копії такого вироку суду цікавим з позиції можливості його запозичення є досвід законодавчого врегулювання подібних ситуацій у кримінальному процесуальному законодавстві Республіки Молдова. Так, відповідно до ст. 404 Кримінального процесуального кодексу Республіки Молдова учасник процесу, який був відсутній як при розгляді справи, так і при проголошенні вироку і не був сповіщений через різні причини про винесення вироку, має право подати апеляційну скаргу і з пропуском строку, але не пізніше ніж в 15 денний строк після початку виконання покарання або стягнення матеріальної шкоди. Пропуск строку на подачу апеляційної скарги не зупиняє виконання вироку, тобто фактично він набуває законної сили. При цьому вже остаточно вирок набуває законної сили після спливу 15 днів після початку його виконання [3].

Підбиваючи підсумок зазначимо, що у суді першої інстанції провадження щодо будь-яких кримінальних проступків, у тому числі й пов'язаних з домашнім насильством, здійснюється у спрощеному порядку. Виконання вироку суду за результатами спрощеного порядку, будучи можливим після набрання вироком суду законної сили, не завжди може бути реально здійснено, оскільки набрання чинності таким вироком пов'язується з обов'язковим його врученням підсудному. Водночас ризик можливості майбутнього реального зазнавання особою обмежень особистого, майнового або іншого характеру має наслідок ухилення цієї особи від отримання копії вироку суду. Своєю чергою норми КПК не

містять правил примусового вручення судового рішення. Зважаючи на це, цікавим в подібних можливих ситуаціях є досвід їх вирішення у законодавстві Республіки Молдова.

Список використаних джерел:

1. Алексеев С. С. Собрание сочинений. В 10 т. Том 8: Учебники и учебные пособия. Москва: Статут, 2010. 480 с.
2. Судовий розгляд справ, пов'язаних з вчиненням насильства в сім'ї в Україні: проблеми відповідності міжнародним стандартам та шляхи вдосконалення: наук.-практ. посіб. / Євсюкова М. В., Христова Г. О., Шаповалова О. А. та ін. / За заг. ред. О. А. Шаповалової, С. О. Павлиш. Київ : ТОВ «Компанія «Baite», 2011. 196 с.
3. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова : Закон Республики Молдова с изменен. от 02.06.2016 // Legislationline.org (дата звернення: 27.04.2020).

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ЯК ОБ'ЄКТУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Олена Дмитрівна ДМИТРЕНКО,

аспірант Сумського державного університету

На сьогодні реалізація державної антикорупційної політики опосередкована розробленням правових приписів та постулатів реалізації останньої. Саме нормативно-закріплені форми протидії корупції визначають напрямки державної політики в антикорупційній сфері загалом. Варто встановити, що сама корупція як явище є об'єктом правового регулювання здебільшого публічних галузей права, що обумовлюється особливою сферою виникнення даного явища, а також суб'єктами, котрі пов'язані з ним. Таким чином, корупція, як і протидія їй, виступає одним із об'єктів адміністративно-правового регулювання, що потребує детального доктринального дослідження із урахуванням особливостей державної антикорупційної політики загалом.

Переходячи до розгляду обраної проблематики по суті, необхідно першопочатково надати визначення базовій категорії даного дослідження, котрою виступає категорія «адміністративно-правове регулювання». У загальному можемо встановити, що адміністративно-правове регулювання є різновидом правового регулювання, що спрямоване за допомогою норм адміністративного права та соціальних регуляторів здійснювати вплив на адміністративно-правові та суміжні правовідносини з метою забезпечення їхньої сталості, визначеності та врегульованості. Разом із тим, у межах правової доктрини існують й інші підходи до визначення даної категорії. Відтак, вчений С. І. Хом'яченко, встановлює, що адміністративно-правове регулювання – це система правових засобів, за допомогою яких забезпечується результативний правовий вплив на суспільні відносини, і це поняття дає змогу не тільки зібрати разом явища правової дійсності (норми, правовідносини, юридичні акти тощо), окреслити їхню цілісність, а й подати їх у вигляді, що працює та системно впливає [1, с. 11]. Відтак, адміністративно-правове регулювання розкривається крізь категорію «системи», що відзначимо, впливає на правове розуміння даного поняття загалом. Досліджуючи адміністративно-правове регулювання протидії корупції, відзначимо, що у даній площині доречним видається починати з механізму адміністративно-правового регулювання і через аналіз складових останнього встановлювати особливості протидії корупції в Україні як об'єкту адміністративно-правового регулювання. На наше переконання, механізм адміністративно-правового регулювання складається із таких взаємопов'язаних складових як адміністративно-правові норми, адміністративні правовідносини та нормативно-процедурні акти реалізації відповідних правових норм. Саме на аналізі відповідних складових пропонуємо сконцентрувати увагу нижче.

Адміністративно-правові норми – це закріплені уповноваженим державою суб'єктом правові приписи, що санкціоновані державою та є обов'язковими для виконання. Роль останніх зводиться до того, що по-

перше, вони безпосередньо регулюють поведінку суб'єктів адміністративних правовідносин, а, по-друге, виступають підставою для виникнення відповідних адміністративних правовідносин. Адміністративно-правові норми у сфері протидії корупції характеризуються рядом ознак, що полягає у визначенні особливостей їх призначення. Відтак, дані норми: мають імперативний характер, що опосередковується участю у адміністративних правовідносинах суб'єкта публічного адміністрування, правоохоронних інституцій, що мають повноваження у сфері протидії корупції; здійснюють нормативно-правове регулювання відносин у сфері протидії корупції; встановлюють умови для реалізації і захисту прав і свобод особи в сфері протидії корупції, а також сприяють поновленню правового становища суб'єктів у разі порушення їх законодавчо визначених гарантій. Також можемо встановити, що адміністративно-правові норми, об'єктом правового регулювання яких є корупція, її прояви та протидія їй, характеризуються особливою будовою. Відтак, їм є характерною двочленна будова, що визначена гіпотезою та диспозицією, санкції даних правових норм, як правило відображені у кодифікованих актах, а саме у Кримінальному кодексі чи Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Адміністративні правовідносини – це суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права, суб'єкти яких наділені правами й обов'язками у сфері забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також у процесі публічного (державного і самоврядного) управління у сферах соціально-економічного й адміністративно-політичного розвитку та охорони громадського порядку [2, с. 43-44]. Відтак, можемо встановити, що суб'єктами адміністративних правовідносин завжди виступають суб'єкти публічного адміністрування, що наділяються владними повноваженнями у сфері реалізації державної політики. Аналізуючи адміністративні відносини у сфері протидії корупції можемо встановити, що останні відповідають всім ознакам власне адміністративних відносин, разом із тим, саме характеристика структури останніх надає можливість встановити їх особливості. Відзначимо, що адміністративні правовідносини у сфері протидії корупції характеризуються трьох ланковою будовою, а саме об'єктом, суб'єктом та змістом.

Об'єктом даних правовідносин є те щодо чого вони виникають, тобто сама корупція та корупціогенні прояви. Явище корупції у межах національної правової доктрини трактується по-різному, що обумовлюється його багатоаспектністю та багатогранністю, разом із тим, у межах Закону України «Про запобігання корупції» встановлюється, що корупція – це використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [3]. Корупціогенні прояви, у свою чергу доречно визначати,

як сукупність явищ, котрі становлять об'єктивні підстави вважати потенційність виникнення корупції у певній площині в подальшому. Останні можуть бути визначені також як чинники, що носять негативний характер, та у межах державного механізму продукують виникнення корупційних криміногенних проявів та корупції загалом.

Суб'єктами адміністративних правовідносин у сфері протидії корупції виступають безпосередні їх учасники, котрими є суб'єкти публічного адміністрування та приватні особи. При цьому встановимо, що суб'єкти публічного адміністрування є обов'язковими учасниками даних правовідносин, що опосередковано сферою реалізації ними своїх повноважень, а також безпосереднім видом аналізованих нами відносин. Аналізовані суб'єкти, можуть бути класифіковані на дві великі групи, а саме: на спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, а також на загальних суб'єктів. У даній площині відзначимо, що спеціальними суб'єктами адміністративних правовідносин у сфері протидії корупції є суб'єкти публічного адміністрування, котрі були спеціально створені у нашій державі для боротьби із корупцією та її проявами. До даних суб'єктів належать органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, тощо. Загальними суб'єктами є інституції, котрі поряд із спеціальними повноваженнями, визначеними законодавством, реалізують й функції у межах протидії корупції. Переходячи до аналізу приватних осіб у відповідній площині, встановимо, що останні на практиці рідко виступають суб'єктами даних правовідносин, разом із тим, законодавець передбачає можливість участі даних осіб в аналізованих нами відносинах, зокрема, у ролі викривачів.

Зміст адміністративних правовідносин у сфері протидії корупції – це сукупність суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, що наповнюють собою зміст правовідносин. Суб'єктивне право – це вид та міра можливої поведінки суб'єкта, котра не є для нього обов'язковою, проте виступає можливою в аспекті реалізації своїх прав. Юридичний обов'язок – це вид та міра обов'язкової поведінки суб'єкта, котра вимагає від останнього чіткого дотримання законодавчо встановлених приписів, а також вчинення нормативно-визначених дій. Можемо встановити, що зміст адміністративних правовідносин у сфері протидії корупції диференціюється залежно від конкретної ситуації.

Нормативно-процедурні акти реалізації адміністративних норм – це акти диференційованого характеру, що приймаються як загальними, так і спеціальними суб'єктами з метою протидії корупції загалом. Даними актами виступають закони, підзаконні нормативно-правові акти, акти відомчого та процесуального характерів. У кожному із них прямо чи опосередковано визначаються напрямки протидії корупції, правові форми, методи та засоби реалізації державної антикорупційної політики. При цьому встановимо, що прийняття даних актів підвищує рівень державної антикорупційної політики загалом.

Таким чином, здійснивши комплексне розкриття проблематики щодо особливостей протидії корупції в Україні як об'єкту адміністративно-правового регулювання, можемо зробити ряд висновків.

Адміністративно-правове регулювання – це різновид правового регулювання, котрий спрямований за допомогою норм адміністративного права та соціальних регуляторів здійснювати вплив на адміністративно-правові та суміжні правовідносини з метою забезпечення їхньої сталості, визначеності та урегульованості.

Корупція, корупціогенні фактори та протидія їм виступають одним із об'єктів адміністративно-правового регулювання, комплексне розкриття котрих можливе шляхом здійснення аналізу механізму відповідного регулювання.

Проведене дослідження надало можливість встановити, що адміністративно-правові норми, адміністративні правовідносини, а також нормативно-процедурні акти реалізації адміністративних норм є базовими складовими механізму адміністративно-правового регулювання, комплексний аналіз котрих надав можливість встановити особливості протидії корупції в Україні як об'єкту відповідного різновиду регулювання загалом.

Список використаних джерел:

1. Хом'яченко С. І. Особливості механізму адміністративно-правового регулювання цивільної авіації. *Юридичний вісник*. 2014. № 2 (31). С. 11–13.
2. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. К. : Юрінком Інтер, 2011. 576.
3. Про запобігання корупції. Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

**НАЦІОНАЛЬНЕ АГЕНТСТВО З ПИТАНЬ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА
УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ, ОДЕРЖАНИМИ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА
ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ В СИСТЕМІ БОРОТЬБИ ІЗ ЗЛОЧИННІСТЮ**

Руслана Іванівна КРАМАР,

*кандидат юридичних наук, доцент,
декан юридичного факультету Львівського
університету бізнесу та права
<https://orcid.org/0000-0001-5086-9845>*

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, уповноваженим на формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, які можуть бути арештовані у кримінальному провадженні, а також управління активами, які арештовані у кримінальному провадженні. Створення в Україні такого органу влади, відповідно до Закону України від 10 листопада 2015 року № 772-VIII [1], було одним з основних критеріїв виконання Україною Плану дій з лібералізації візового режиму з країнами Європейського Союзу, обов'язкових для України рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та інших міжнародних зобов'язань. АРМА створено за аналогом установ з повернення та управління активами, які успішно функціонують у державах-членах ЄС відповідно до рішення Ради Європейського Союзу № 2007/845/JHA від 06 грудня 2007 року та інших актів права ЄС.

Нацагентство є ключовим елементом в антикорупційній системі держави та не має аналогів в системі органів державної влади. Разом з Національним антикорупційним бюро України (НАБУ), Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою (САП) та Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК) Нацагентство з повернення активів – одне з новостворених відомств, покликаних боротися з корупцією в державі. Воно є важливою складовою реформ у країні. Для того, щоб стати незалежним та ефективним відомством, Нацагентство потребує підтримки як від влади, так і від населення.

АРМА уповноважене сприяти здійсненню кримінального провадження шляхом: 1) здійснення заходів з виявлення та розшуку активів за зверненням слідчого, детектива, органів досудового розслідування, прокуратури та судів з метою арешту та конфіскації таких активів чи їх стягнення в дохід держави внаслідок визнання необґрунтованими активів; 2) забезпечення міжнародного співробітництва з відповідними органами іноземних держав (на рівні, що передуює міжнародній правовій допомозі), міжнародними організаціями до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку активів, а також направлення до них відповідних запитів щодо виявлення та розшуку активів; 3) звернення до суду з позовом щодо визнання незаконними нормативно-правових актів, індивідуальних рішень, правочинів, виданих \ вчинених з порушенням

визначених чинним законодавством вимог та обмежень; 4) участі у забезпеченні представництва прав та інтересів України у закордонних юрисдикційних органах у справах, пов'язаних з поверненням в Україну активів, одержаних від корупційних та інших злочинів [1].

На підставі рішення суду, АРМА здійснює управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, з метою збереження чи збільшення їх економічної вартості шляхом: 1) передачі активів в управління на підставі договору управління; 2) розпорядження – реалізації відповідних активів з подальшим розміщенням готівкових коштів на рахунках у державних банках до закінчення кримінального провадження [4].

АРМА забезпечує формування та реалізацію державної політики в сфері виявлення, розшуку та управління активами шляхом: 1) підготовки пропозицій щодо формування та реалізації державної політики (розроблення проектів нормативно-правових актів, підзаконних актів, нормативно-правових актів АРМА); 2) укладання міжвідомчих міжнародних угод про співробітництво з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів; 3) надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги слідчим, детективам, прокурорам та суддям з питань, пов'язаних з виявленням, розшуком, проведенням оцінки та управлінням активами; 4) формування та ведення Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, який повинен містити дані про активи, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, судові рішення про арешт та/або скасування арешту, номер кримінального провадження у Єдиному реєстрі досудових розслідувань та іншу відповідну інформацію [5].

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 10 Закону АРМА витребує від державних органів інформацію, необхідну для виконання звернень правоохоронних органів. З урахуванням повноважень, які визначено пунктом 2 частини першої статті 10 Закону, АРМА має повний доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи. Кількість підключень та доступів до реєстрів, банків даних, інформаційних ресурсів постійно збільшується.

Статтею 10 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» АРМА наділена повноваженнями щодо отримання доступу до всіх реєстрів та інформаційних банків даних, розпорядниками та/або володільцями яких є державні органи та органи місцевого самоврядування, а уповноважені особи АРМА мають право витребувати в цих органів документи, які можуть сприяти процесу виявлення та розшуку активів [1]. АРМА на постійній основі проводить роботу з пошуку та аналізу нових банків даних, що можуть бути використані для виявлення та розшуку активів. У результаті взаємодії з Національним банком України запроваджено та успішно реалізується механізм отримання АРМА інформації щодо наявності, стану банківських рахунків, операцій за рахунками юридичної або фізичної особи, фізичної

особи-суб'єкта підприємницької діяльності. АРМА налагоджено співпрацю щодо отримання відповідної інформації з уповноваженими особами Фонду гарантування вкладів та банками, які знаходяться у ліквідації. Співробітниками Управління виявлення та розшуку активів проводиться постійний аналіз якості надання інформації банківськими установами. Середній час відповіді від банку становить 5 робочих днів та постійно зменшується [6].

АРМА не є правоохоронним органом, тому розшук майна у розумінні закону про Нацагентство – це розшук за джерелами інформації та базами даних: відкритих, закритих, публічних, державних, муніципальних. До агентства від правоохоронних органів надходять запити на здійснення розшуку та виявлення майна як в межах, так і поза межами України.

Агентство уповноважене управляти будь-яким майном, арештованим у кримінальному провадженні, вартість якого перевищує 200 мінімальних заробітних плат. Ідеться про нерухомість, корпоративні права, цінні папери, цілісні майнові комплекси, предмети мистецтва. Загалом важливий не стільки вид майна, а його вартість.

Отже, створення Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА) стало новим словом в антикорупційній політиці України. У відповідності із суспільним запитом, вимогами міжнародного права та завданнями чинного законодавства України за час свого функціонування АРМА проведено роботу, направлену на отримання доступу до значної кількості реєстрів та інформаційних банків даних, розпорядниками та/або володільцями яких є державні органи та органи місцевого самоврядування, а уповноважені особи АРМА мають право витребувати в цих органів документи, які можуть сприяти процесу виявлення та розшуку активів. АРМА наділено повноваженнями формувати та реалізовувати державну політику у сфері визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

Список використаних джерел:

1. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10 листопада 2015 року № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 1. Ст.2.
2. Бусол О. Виявлення, розшук та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: міжнародно-правові аспекти і досвід для України. *Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ*. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2374:viyavlennya-rozshuk-ta-upravlinnya-aktivami-oderzhanimi-vid-koruptsiynikh-ta-inshikh-zlochiniv&catid=8&Itemid=350
3. Нацагентство з повернення активів – невеличка, але важлива частина антикорупційної головоломки. Березень 02, 2017. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/opinion/arma-is-small-but-significant-piece-of-ukraine-s-anti-corruption-jigsaw/>
4. Агентство з розшуку та менеджменту активів (АРМА). URL: <https://arma.gov.ua/mission>.

ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

Андрій Михайлович МЕЛЬНИЧЕНКО,

*здобувач Відкритого міжнародного
університету розвитку людини «Україна»*

Свого часу, у Великобританії, одним із нововведень, своєрідним «ноу-хау» у сфері запобігання злочинності та підвищення кримінологічної поінформованості британців про злочинність, стало запровадження чи не першого у світі електронного сервісу під назвою «Карта злочинності». Його суть полягала у можливості для будь-якого користувача мережі Інтернет оцінити рівень криміногенності у будь-якій частині столиці Великої Британії – Лондоні [0; 0]. Зокрема, сервіс дозволяє: визначити рівень та динаміку злочинності у певній частині Лондона; виявити найбільш поширені злочини чи делікти відповідного району; порівняти показники злочинності теперішнього часу із попередніми періодами; отримати інформацію про працівників поліції, які обслуговують відповідний район (прізвище, ім'я, посада, звання, фото, контактні телефони, години прийому тощо). При цьому різні райони Лондона на цій карті мають власний колір (від блакитного до червоного), що свідчить про відповідний рівень криміногенності у британській столиці. Карта злочинності виявилась дуже вдалим експериментом МВС Великої Британії, що доводить підвищена зацікавленість до нього з боку британців: протягом двох років (2011–2012) сервісом скористалось понад 500 млн разів [0; 0].

У Великій Британії діє Служба по боротьбі з найбільш небезпечною організованою злочинністю - SOCA (Serious Organised Crime Agency), пріоритетними напрямками діяльності якої є: 1) підвищення рівня обізнаності населення про організовану злочинність; 2) збільшення обсягу повернутих коштів, отриманих незаконним шляхом і числа розкритих кримінальних справ; 3) підвищення загрози для діяльності організованих злочинних угруповань у Великій Британії завдяки відпрацьованим оперативним і слідчим діям, а також впровадженню нових способів боротьби з цим явищем [0; 0]. Отже, у Великій Британії для запобігання організованій злочинності створено окрему інституцію, проте предметом її діяльності є лише особливо небезпечна організована злочинність [0; 0]. Національне агентство по боротьбі зі злочинністю опублікувало «Національну стратегічну оцінку організованих злочинності». У звіті використовувались дані правоохоронних органів, уряду, третього сектора і приватного сектора, щоб викласти розуміння Сполученим Королівством загрози, яка походить від організованої злочинності. Агентством чітко визначається загроза, яку організована злочинність являє для Великобританії: контрабанда та поширення зброї і наркотиків; сексуальне насильство над дітьми; транскордонна торгівля людьми та незаконному ввезенню людей; експлуатація фізичних осіб; шахрайство в промислових

масштабах; атаки програм-вимагачів і відмивання брудних грошей у Великобританії і через неї завдають значної шкоди нашим громадам.

Крім того, у Великій Британії функціонує Управління з боротьби з особливо небезпечними видами економічної злочинності, яке є підзвітним генеральному прокуророві і парламенту. Управління розслідує фінансові порушення, що перевищують 2 млн фунтів стерлінгів. До його головних завдань належать: а) розробка методик розслідування складних економічних злочинів; організація збирання і обміну кримінальної інформації про діяльність у кредитно-фінансовій сфері; б) розподіл і координація наявних сил і ресурсів; в) прийняття заходів, що прискорюють розслідування і проведення заходів кримінального судочинства; г) повторне розслідування у складних випадках; ґ) документування доказів перед передачею справи до суду [0, с.185-186]. Оскільки в багатьох країнах частиною судової системи є прокуратура, саме вона і є таким «центральною агентством», що збирає інформацію про підозрілі операції [0, с.185-186].

В якості позитивного моменту варто вказати той факт, що Уряд Великобританії і автономні адміністрації в Північній Ірландії і Шотландії несуть відповідальність за політику, включаючи серйозну і організовану злочинність. В Англії та Уельсі Міністерство внутрішніх справ несе загальну відповідальність за політику, стратегію і фінансування. Цікавим моментом є також те, що у Британії немає спеціального потоку фінансування для боротьби з серйозною і організованою злочинністю. Робота фінансується через кілька незв'язаних потоків фінансування з джерел, які є предметом щорічних торгів і процесів прийняття рішень.

Варто відзначити, що провідним аналітичним центром Великобританії – Policy Exchange – проведені дослідження щодо перспектив розвитку поліції до 2020 року, і зокрема, в питаннях запобігання організованій злочинності. За основу взяті такі напрями: технологічне переоснащення поліції, підвищення рівня кваліфікації співробітників, тісна співпраця, партнерство з громадськістю щодо запобігання злочинності. Зокрема, одним з основних акцентів є максимальне використання можливостей мережі Інтернет для забезпечення ефективної діяльності поліції шляхом підвищення рівня комунікації між поліцією і громадськістю [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

Отже, узагальнюючи досвід Великобританії у сфері протидії організованій злочинності варто відзначити, що в зазначеній державі сформувався досить дієвий та ефективний механізм протидії організованій злочинності. Його позитивними моментами (які в тому числі можна використати в Україні) слід визнати наступні: по-перше, законодавець цієї країни веде досить активну нормотворчу діяльність у відповідному напрямку, про що свідчить низка загальнодержавних концепцій та програм, які постійно оновлюються та вдосконалюються з метою адаптації їх положень до конкретної ситуації в державі; по-друге, державні інституції у цій країні володіють досить широким колом повноважень; по-третє, особливої уваги заслуговує наявність окремого органу державної влади, метою діяльності якого є протидія серйозній та організованій злочинності в державі.

Список використаних джерел:

1. Metropolitan Police Crime Mapping URL: <http://maps.met.police.uk>.
2. Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність : монографія / М. Г. Колодяжний ; за ред. В. В. Голіни. Х. : Право, 2017. 252 с.
3. Шостко О.Ю. Аналіз ефективної діяльності системи кримінальної юстиції у сфері протидії організованим злочинності в окремих європейських країнах // Проблеми законності. 2009. № 1. С. 180.
4. Бусол О. Ю. Міжнародний досвід побудови та функціонування спеціалізованих органів з протидії високопосадовій злочинності (в контексті незалежності Державного бюро розслідувань в Україні) / URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2269:mizhnarodnij-dosvid-pobudovi-ta-funktsionuvannya-spetsializovanikh-organiv-z-protidiji-visokoposadovij-zlochinnosti&catid=8&Itemid=350
5. Online is the new frontline in fight against organised crime– says NCA on publication of annual threat assessment / URL: <https://www.nationalcrimeagency.gov.uk/news/online-is-the-new-frontline-in-fight-against-organised-crime-says-national-crime-agency-on-publication-of-annual-threat-assessment>

КОНВЕНЦІЯ ООН ПРОТИ КОРУПЦІЇ ЯК МІЖНАРОДНИЙ СТАНДАРТ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Роман Орестович СОДОМОРА,

*суддя Бучацького районного суду
Тернопільської області*

<https://orcid.org/0000-0001-9596-6235>

Корупція є доволі складним явищем з економічними, соціальними, політичними та культурними вимірами. Боротьбу з корупцією не можливо просто звести до якогось стандартного, універсального переліку заходів. Тим не менше, щоб протидія була ефективною, повинні існувати комплексні засоби виявлення, запобігання корупції та покарання за корупційні злочини.

Загрожуючи демократичним цінностям і безпеці суспільства, корупція завдає шкоди не тільки публічним установам, але також нівелює етичні цінності і загрожує сталому розвитку держав. З огляду на міжнародний характер корупції необхідною є співпраця на міжнародному рівні з метою запобігання корупції та боротьби з нею. Представниками антикорупційних установ, представниками науки, різних організацій та компаній розробляються певні механізми виявлення та протидії корупції, можливі засоби правового захисту від корупційних дій, є також багато рішень, ініціатив та корисних результатів практики, спрямованих на протидію корупції. Для підвищення ефективності антикорупційних заходів на національному рівні необхідним є врахування положень міжнародних та регіональних договорів у сфері протидії корупції [1, с. 90].

Міжнародне співтовариство вже давно визнало необхідність глобального, обов'язкового інструменту боротьби з корупцією. Ця мета була досягнута тільки у 2003 році, коли країни-члени організації прийняли Конвенцію ООН проти корупції (UNCAC – United Nations Convention against Corruption). Конвенція ООН проти корупції – один із найважливіших інструментів, який, на відміну від інших, є основою для міжнародних антикорупційних ініціатив усіх держав, які її підписали. Масштабний підхід до проблеми та обов'язковий характер багатьох її положень робить його унікальним інструментом для вирішення глобальної проблеми сучасності. Вважається, що Конвенція ООН має значний міжнародний вплив, оскільки її підтримують як міжнародні організації та спеціалізовані установи системи ООН такі, як Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, так і уряди більшості держав світу.

Для України Конвенція набрала чинності 1 січня 2010 року, тобто Україна офіційно взяла на себе зобов'язання виконувати положення Конвенції. Фактично Україна почала виконувати взяті на себе зобов'язання у 2014 році шляхом прийняття Антикорупційної стратегії на 2014-2017 роки.

Зазначена Конвенція містить 71 статтю та визначає ключові засади здійснення державами-учасниками політики у сфері запобігання та протидії корупції. Цілями в даній Конвенції були вказані: розробка заходів,

що забезпечують дієвий ефект в сфері попередження корупції; розвиток міжнародного співробітництва в припиненні корупції, вжиття заходів щодо забезпечення повернення активів; пропаганда чесності і непідкупності; забезпечення раціонального використання державного майна та належного управління громадськими справами [2].

Відповідно до положень статті 5 Конвенції ООН проти корупції, кожна держава-учасниця розробляє і здійснює або проводить ефективну скоординовану політику протидії корупції. Зокрема, державам-учасницям пропонується: заохочувати непідкупність, чесність і відповідальність публічних посадових осіб відповідно до основних принципів своєї правової системи; застосовувати в рамках своїх інституціональних і правових систем кодекси чи стандарти поведінки посадових осіб для належного виконання публічних функцій у відповідних випадках і згідно з основними принципами свого внутрішнього законодавства встановити заходи і системи, що зобов'язують публічних посадових осіб надавати відповідним органам декларації, серед іншого про позаслужбову діяльність, заняття, інвестиції, активи і про істотні дарунки чи вигоди, у зв'язку з якими виникає колізія інтересів щодо їхніх функцій.

Зокрема, у статті 20 Конвенції ООН проти корупції наголошено на тому, що «за умови дотримання своєї Конституції та основоположних принципів правової системи кожна Держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином умисне незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати» [2].

Конвенція охоплює чотири основні напрямки: 1) заходи щодо запобігання корупції, 2) криміналізація та правоохоронна діяльність, 3) міжнародна співпраця; 4) заходи щодо повернення активів. Документ містить перелік різних форм корупції, таких як хабарництво, зловживання впливом, зловживання службовим становищем, незаконне збагачення, розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою та різні корупційні акти у приватному секторі.

Вищевказаний документ передбачає ряд стандартів, а також дій і установок, спрямованих на реформування національних правових норм у сфері боротьби з корупцією. Крім того, учасники Конвенції визнають злочином всі прояви корупції, незалежно від того, чи виникають вони в державній або приватній сфері.

Варто зазначити, що протидія корупції зводиться не лише до репресій та переслідування. Ефективна боротьба з цією проблемою вимагає, насамперед, існування злагодженої системи ефективних, прозорих та надійних державних установ, які можуть збалансувати один одного та протидіяти порушенням. Саме тому, у Конвенції акцентується увага на необхідності прояву політичної волі з боку виконавчої, законодавчої та судової влади для застосування послідовних заходів держави і суспільства щодо усунення причин і умов, що породжують корупцію в різних сферах життя. Зокрема, Конвенція вказує на необхідність створення спеціалізованого національного органу по боротьбі з корупцією, що

розцінюється як один із проявів політичної волі [2]. Конвенція сприяє прийняттю і зміцненню заходів, спрямованих на більш ефективне попередження корупції і діянь, безпосередньо пов'язаних з нею, і боротьбу з ними.

Аналіз Конвенції ООН проти корупції дає підстави виділити низку превентивних функцій щодо запобігання корупції, зокрема: запобігання конфліктові інтересів, подання майнових декларацій, запобігання відмиванню грошей, фінансовий контроль за витрачанням бюджетних коштів, забезпечення прозорості державної служби [3, с. 54].

Конвенція запроваджує пакет стандартів, заходів і правил, які держави можуть застосовувати для вдосконалення правових норм і зміцнення режимів державного регулювання в сфері боротьби з корупцією. На думку експертів положення Конвенції є величезним проривом, оскільки вимагають від країн-учасниць повернути кошти, отримані з використанням корупційних методів, в країни, у яких вони були викрадені. Ці положення – перші в своєму роді – створюють новий основний принцип, а також базу для більш тісного та дієвого співробітництва між країнами з метою попередження, виявлення та повернення коштів, отриманих в результаті корупційних дій. Однак необхідно відзначити, що лише деякі положення Конвенції є обов'язковими для виконання (наприклад, криміналізація активного і пасивного підкупу за участю національних державних посадових осіб, а також активного підкупу іноземних державних посадових осіб і посадових осіб міжурядових організацій); багато положень є факультативними, і учасникам конвенції пропонується лише розглянути можливість їх виконання [4, с. 18].

Таким чином, у комплексі правових антикорупційних засобів на міжнародному рівні особливого значення мають ті, які орієнтовані на забезпечення глобальної ефективності протидії транснаціональній корупції, на досягнення такої якості запобігання і припинення найнебезпечніших для окремих держав і міжнародного співтовариства діянь, при якій були б гарантовані міжнародні стандарти кваліфікації корупційних правопорушень, уніфіковані юрисдикційні параметри, невідворотність переслідування і покарання правопорушників, а також справедливе відшкодування збитків потерпілим суб'єктам.

Список використаних джерел:

1. Петрашко С. Я. Конвенція ООН проти корупції: універсалізація стандартів у сфері протидії корупції. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право*. 2011. Випуск 15. Ч. 2. С. 90-94.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Конвенцію ратифіковано із заявами Законом № 251-V від 18.10.2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
3. Новіков О.Ф. Світовий досвід функціонування спеціалізованих антикорупційних органів. *Збірник наукових праць «Ефективність державного управління»*. 2015. Випуск 43. С. 52-57.
4. Коррупция: глоссарий международных стандартов в области уголовного права. Организация экономического сотрудничества и развития, 2007.127 с.

ГЕНЕЗА ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОЯВ НЕПОВАГИ ДО СУДУ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У XV – XIX СТ.

Світлана Миколаївна СТАРОВОЙТОВА,

*здобувач ПВНЗ «Університет сучасних знань»
<https://orcid.org/0000-0003-3766-1251>*

Юридична відповідальність за прояв неповаги до суду є важливим інструментом забезпечення права на справедливий суд та гарантією авторитету й незалежності судової гілки влади. Такі властивості юридичної відповідальності були виявлені українським законодавцем щонайменше з часів Ярослава Мудрого, коли вперше та території Київської Русі було визначено покарання за посягання на життя, здоров'я й власність представників судової гілки влади (огнищанина та тиуна) [1, с. 34]. Варто погодитись, що саме в текстах Руської Правди з'являються первинні зародки юридичної відповідальності за неповагу до суду [1, с. 34].

Вивчення генези розвитку адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду не можливе без з'ясування особливостей розвитку його родового явища – інституту адміністративної відповідальності в Україні.

В. К. Колпаков стверджує, що виникнення поняття «адміністративний проступок» пов'язано зі спробами вдосконалити кримінальне законодавство шляхом розмежування кримінальних вчинків за ступенем суспільної небезпеки [2, с. 21–22]. На землях України, що перебували під протекторатом, а потім і у складі Російської Імперії у XIX столітті, розмежування поняття «злочин» і «проступок» відбулось із запровадженням Уложення про покарання кримінальні і виправні (1845 р.). У цьому акті слова «злочин» і «проступок» одержали статус юридичних термінів і стали позначати різні порушення за ступенем суспільної небезпеки. Із останнім твердженням вченого можна погодитись лише частково, адже розмежування понять «злочин» і «проступок» відбувалось скоріш за об'єктом посягання. Так, під злочином розумілось будь-яке порушення закону, що посягає на недоторканість прав влади (вищої та утворених нею державних органів), а також на права і безпеку суспільства та приватних осіб. Проступком визнавалось порушення правил, встановлених законом з метою охорони прав і безпеки суспільства і приватних осіб або для їх користі [3].

Пізніше термінування таких проступків як адміністративних було пов'язане не з усвідомленням їх відмінностей від злочинів, а у зв'язку зі змінами підвідомчості застосування покарань за кримінальним законодавством Російської імперії. У 1889 році було скасовано інститут мирових судів, а функції щодо розгляду справ про проступки були передані до адміністративних органів. Як зазначає В. К. Колпаков: «відтепер малозначні злочини, або кримінальні проступки, починають іменувати як «адміністративні проступки» [2, с. 21–22].

Загалом погодимось, що інститут адміністративної відповідальності в Україні у дореволюційний період сформувався у другій половині XIX ст. і

розглядався як складова поліцейського, а з початку XX ст. адміністративного права [4, с. 10].

Досліджуючи розвиток інституту адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду зауважимо, що до прийняття Закону РСФСР «Про відповідальність за неповагу до суду» (1989 рік) вести мову про його самостійне існування було не доцільно. Оскільки, як було наведено вище, до середини XIX століття поняття адміністративної відповідальності як самостійне не взагалі не виокремлювалося. Однак, вивчення генези юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду має самостійну дослідницьку цінність, адже дозволяє простежити еволюцію уявлень про значення юридичної відповідальності як гарантії належного правосуддя.

Першим джерелом юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду на Території України варто визнати Руську правду, норми якої були покладені в основу Збірки Івана III 1497 року (далі – Збірка 1497 року). Йдеться про ст. 50 Збірки 1497 року, яка містила норму про відповідальність свідка за неявку до суду. При цьому не вважалось поважною причиною неявки та обставина, що свідок не володів інформацією по справі і не міг дати свідчення. Цей тезис дає підстави стверджувати, що відповідальність наставляла саме за прояв неповаги, що виражалась в ухиленні свідка в явці до суду. За таке правопорушення свідок був зобов'язаний сплатити усю суму позову, збитки та мита [5].

Наступним етапом розвитку відповідальності за прояв неповаги до суду варто визнати прийняття Литовського статуту 1529 р., п. 1 розділу 6 «Про суддів» якого визначав відповідальність за образу судді особою, яка прогнала справу. Характер відповідальності так само, як і у Збірці 1497 року, був цивільно-правовий. Правопорушник мав сплатити судді за образу дванадцять рублів. Значно жорсткішою була санкція за висловлення образи судді в приміщенні суду або під час судового засідання – тюремне ув'язнення на шість тижнів, а «якщо хто-небудь погрожував судді, той має не лише відсидіти шість тижнів, але й після відбуття цього строку повинен надати гідних поручителів, щоб судді були у спокої...» [5].

II Литовський Статут 1566 р., зберігаючи вищенаведені норми, додатково встановив гарантії дотримання порядку під час судового розгляду справи. Зокрема, артикулом 3 розділу 4 «Про суддів та про суди» було встановлено можливість застосувати примусовий привід осіб, які не з'явились на судові засідання, а артикулом 22 розділу 4 встановлено відповідальність за неявку до суду без поважних причин. Санкція передбачала виплату іншій стороні (або кожній стороні, якщо, наприклад, не з'являвся свідок) «4 копи грошей, у суд одну копу з розрахунку судді 40 грошей, а підсудку – 10 грошей...» [6].

Окремо було виділено склад правопорушення, що вчинялось відповідачем або позивачем. Його об'єктивну сторону складало: відмова від відповіді на запитання по суті справи, залишення судового засідання до його завершення. За вчинення таких дій відповідач повинен був сплатити штраф за неявку до суду. Суддя ж міг вирішити справу ґрунтуючись на наявних доказах. Позивач у разі виявлення неповаги до суду, в тому числі залишення судового засідання, позбавлявся права судового розгляду його справи [7]. Образа «ганебними словами» судді, підсудка, писаря чи

врядника як у приміщенні суду або під час судового засідання, так і на вулиці каралась ув'язненням «у замку чи у дворі нашому» строком на 6 тижнів [7].

Уложення про покарання кримінальні і виправні Російської Імперії 1845 року [3] (далі – Уложення 1845 року) містило главу II «Образ та прояв явної неповаги до органів влади і посадових осіб» розділу 4, що об'єднував проступки за об'єктом посягання та мав назву «Про злочини та проступки проти порядку управління». Варто зазначити, що як і у радянську добу, законодавство Російської Імперії не розмежовувало статус судді від статусу інших державних службовців, що було пов'язано зі значною централізацією влади, а також застарілою судовою системою, де судова гілка влади на місцях була підпорядкована виконавчій владі (адміністрації губернії). Лише у зв'язку з прийняттям «Заснування судових установ» [8] у 1864 році було закріплено правовий статус суддів та забезпечено відносну незалежність та самоврядність судової гілки влади від виконавчої.

Уложення 1845 року містило низку статей, що визначали склад правопорушення за прояв неповаги до державної установи та державного службовця, в тому числі й суду та судді, а також відповідальність за їх вчинення. Так, ст. 309 передбачалось покарання за непристойні вислови та дії в приміщенні державної установи або під час судового засідання, що свідчили про неповагу до цієї установи. Розмір покарання за такі дії – тюремне ув'язнення на строк від трьох до шести місяців або арешт на строк від семи днів до трьох тижнів. За прояв неповаги шляхом бранних висловів на адресу суду чи судді, фізичне насильство щодо них у приміщенні суду розмір покарання значно збільшувався й міг варіюватись від тілесної кари плітями до заслання до Сибіру.

За образу нижчих судових службовців під час виконання ними службових обов'язків на винну особу накладався штраф у розмірі від п'яти до десяти рублів або від п'ятдесяти копійок до одного рубля залежно від ступеню вини та стану порушника.

Як підсумок зазначимо, що у зв'язку з розвитком державності, ускладненням суспільно-політичного устрою, спостерігається зростаюча увага до питань авторитету судової влади. Якщо у Збірці 1497 року завданням відповідальності за прояв неповаги до суду було забезпечення можливості судового розгляду справи, то в Уложенні 1845 року у – честі й гідності судді як представника державної влади. Підкреслимо, що найбільш наближеними до сучасного уявлення про функції адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду є норми Литовських статутів, якими насамперед забезпечувалося належне здійснення правосуддя, незалежність і неупередженість суду.

Список використаних джерел:

1. Шмарін О.І. Генеза кримінальної відповідальності за неповагу до суду на українських землях у XIV–XVI ст. Держава та регіони. Серія Право. 2013. № 2 (40). С. 33–37.
2. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративне-деліктне право): навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
3. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. URL: <https://viewer.rusneb.ru/ru/rsl01002889696?page=117&rotate=0&theme=white>

4. Крижановська А.В. Адміністративна відповідальність в адміністративному праві України: сучасне розуміння, нові підходи: автореф. .... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2016. 22 с.

5. Судебник 1497 года / под редакцией Б.Д. Грекова. URL: https://elf.ucoz.net/Pravo/IOGP/sudebnik_1497.pdf

6. Статут Вялікага князівства Літовскага 1529 года. URL: litopys.org.ua/statut2/st1566.ht

7. Статут Вялікага князівства Літовскага 1566 года. URL: litopys.org.ua/statut2/st1566.ht

8. Учреждение судебных установлений от 20 ноября 1864 года. URL: <https://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3450/>

ДО ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ ТА ПРАВООХОРОННИХ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

Антон Олександрович ПОЛЯНСЬКИЙ,

*кандидат юридичних наук, здобувач
Університету сучасних знань*

Сучасне міжнародне співробітництво – це новий загально-цивілізаційний рівень співробітництва, зокрема, у формі міжнародного обміну продуктами матеріального та духовного виробництва на взаємовигідній основі. Йому властиві рівноправ'я, невтручання у справи один одного, повага до державного суверенітету, об'єктивний гуманізм. Залежно від конкретної сфери співробітництва, галузі, у якій воно у даний час і у даних умовах здійснюється, безумовно, перевага віддається якійсь певній «якості» відносин, але пріоритетність однієї якості не означає нехтування іншими [1]. Слід зазначити, що останніми роками активізувалося міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи. Одним із таких напрямів є створення міжнародних судово-експертних мереж. На сьогодні функціонує п'ять таких мереж, які об'єднують наукові резерви судово-експертних установ різних держав: 1. Європейська мережа судово-експертних установ, що існує з 1995 р. Це найбільш розвинена і міцна мережа. 2. Південноафриканська регіональна мережа судово-експертної науки з 2008 р., що включає весь африканський регіон. 3. Азіатська мережа судово-експертних наук, яка існує з 2008 р. 4. Міжнародна судово-екологічна експертна мережа теж існує з 2008 р. для сприяння судовим експертам у галузі екології і спеціалістам розслідування екологічних правопорушень. 5. Трасологічна судово-експертна природоохоронна мережа, що існує з 2006 р., яка є неурядовою організацією для надання допомоги у проведенні судових експертиз у справах про злочини проти дикої природи і для збереження біологічного розмаїття флори і фауни [2, с. 131; 3].

Співпраця також визначає такі напрями діяльності: обмін інформацією з науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок, нових навчальних, методичних і довідкових видань; проведення наукових конференцій, виставок у галузі криміналістики та судової експертизи; координація наукової роботи з проблем судової експертизи у формі спільної розробки методів і методик судової експертизи, виконання наукових розробок за заявками однієї зі сторін; підготовка та підвищення кваліфікації кадрів; взаєморецензування наукових розробок, експертних висновків; надання науково-методичної, консультативної, технічної допомоги з питань наукової та експертної діяльності [4].

Експертна служба МВС України для виконання поставлених завдань наділена рядом повноважень (п. 4 Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України). У сфері міжнародного співробітництва Експертна служба МВС для виконання покладених на неї завдань має право [5; 6]: установлювати зв'язки з правоохоронними органами, установами судової експертизи та криміналістики тощо інших

© Полянський А. О., 2020

держав та їхніми міжнародними об'єднаннями й організаціями, у тому числі у формі членства в цих об'єднаннях та організаціях; за участь у міжнародних організаціях сплачувати членські внески, передбачені їхніми установчими документами, за наявності відповідних контрактів, двосторонніх або багатосторонніх угод тощо, передбачених законодавством; у межах компетенції користуватися відповідними інформаційними базами даних органів державної влади, державними, у тому числі урядовими, системами зв'язку і комунікацій МВС, іншими технічними засобами і мережами (п. 6 (пп. 7–9) Положення). Характеризуючи правову основу міжнародного співробітництва Експертної служби МВС України, слід наголосити на пріоритетному значенні у правовому регулюванні заходів міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної діяльності міжнародних договорів України (згідно з Конституцією України, КПК України, Законом України «Про судову експертизу» та ін.) [5; 6].

Завершуючи розгляд міжнародного рівня взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами варто погодитись із думкою К. С. Дмитрієвої, яка вказує, що основними стратегічними напрямками такого співробітництва мають стати [7, с. 290-291]: вдосконалення та актуалізація нормативно-правового законодавства з питань судово-експертної діяльності задля забезпечення повноцінної реалізації верховенства права, законності, об'єктивності та незалежності; створення довідково-інформаційних баз даних міжнародних судово-експертних організацій; підготовка висококваліфікованих судових експертів, які б вільно володіли іноземними мовами, отримали додаткову підготовку в області міжнародної судово-експертної співпраці та мали необхідні базові знання в галузі міжнародного гуманітарного права та інших міжнародно-правових дисциплін; розвиток міжнародного співробітництва в галузі розроблення і виробництва судово-експертного дослідного устаткування і матеріалів; впровадження, забезпечення функціонування та вдосконалення системи управління відповідно до міжнародних стандартів; поглиблення співпраці із судово-експертними установами інших країн з метою запровадження в Україні світового досвіду, новітніх технологій; інтеграція у світову систему співпраці судових експертів з проведення спільних міжнародних досліджень [7, с. 290-291].

Отже, взаємодія судово-експертних установ та правоохоронних на міжнародному рівні має важливе значення з точки зору забезпечення ефективного функціонування досліджуваних інституцій, а також професійного зростання їх працівників. Втім, як правило, більша кількість правовідносин, формується на більш низькому рівні, а саме орган—орган, тобто при безпосередній співпраці судово-експертних установ із конкретним правоохоронним органом. Міжнародне співробітництво експертних установ є необхідним для обміну досвідом, підвищення кваліфікації фахівців судово-експертних установ, урахування сучасних досягнень науки, створення стандартизованих експертних методик.

Список використаних джерел:

1. Гуславський В. С. Управління співробітництвом ОВС України з правоохоронними органами країн СНД: організаційно-правові засади: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2006. 444 с.
2. Клименко Н. І., Купрієвич О. А. Міжнародне співробітництво судово-експертних установ. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 130–134
3. Линник О. В., Омельчук Л. В. Актуальність вступу України до міжнародних судово-експертних мереж. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 2-3. С. 236-241
4. Експертизи в Україні / В. Г. Гончаренко, Е. Ф. Демський, О. М. Джужа та ін. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 6. С. 4
5. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України / Наказ Міністерства внутрішніх справ України 03.11.2015 № 1343 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15/conv#Text>
6. Лопата О. А. Міжнародне співробітництво експертної служби МВС України. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 2-3. С. 259-264
7. Дмітрієва К.С. Актуальні напрями розвитку міжнародного судово-експертного співробітництва. *Юридичний науковий електронний журнал*, 1, 2020. С. 288-291. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-1/71>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-КАДРОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Євген Васильович КОБКО,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та
адміністрування Національної
академії внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-3121-0823>*

Кадрове забезпечення включає в себе низку активних дій, які спрямовані на формування професійного складу структур суб'єктів забезпечення національної безпеки держави. Одним із таких дій є добір кандидатів на проходження служби в таких органах. Законом України «Про Службу безпеки України» у ст. 19 передбачено, що до органів Служби безпеки України приймаються на конкурсній, добровільній і договірній основі громадяни України, здатні за діловими та моральними якостями, освітнім рівнем і станом здоров'я ефективно виконувати службові обов'язки. Критерії професійної придатності, зокрема юридичної обізнаності, визначаються кваліфікаційно-нормативними документами, які затверджуються Головою Служби безпеки України. Особи, які претендують на службу в органах Служби безпеки України, до призначення на відповідну посаду подають декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», та зобов'язані повідомити керівництву органу, на посаду в якому вони претендують, про працюючих у цьому органі близьких їм осіб. На службу в органи Служби безпеки України не може бути прийнята особа, яка має не погашену або не зняту судимість за вчинення кримінального правопорушення, крім реабілітованої, або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією [1].

Подібні вимоги щодо претендентів до служби в окремих суб'єктах забезпечення національної безпеки держави містяться і у інших нормативно-правових актах. Зокрема, в Законі України «Про Національну поліцію» міститься розділ 6, який присвячений добору поліцейських. Встановлено, що на службу в поліцію можуть бути прийняті громадяни України віком від 18 років, які мають повну загальну середню освіту, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, які володіють українською мовою відповідно до рівня. Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліцію, з метою визначення стану їхнього здоров'я зобов'язані пройти медичні обстеження, а також перевірку рівня фізичної підготовки, психофізіологічне обстеження, обстеження на предмет виявлення алкогольної, наркотичної та токсичної залежності в установленому порядку [2]. Окремі статті цього Закону присвячені роботі конкурсних комісій. Передбачено, що з метою добору осіб, здатних професійно виконувати

повноваження поліції та посадові обов'язки за відповідною вакантною посадою, у випадках, передбачених цим Законом, проводиться конкурс на службу в поліції та/або на зайняття вакантної посади. Проведення конкурсу здійснюється з урахуванням рівня професійної компетентності, особистих якостей і досягнень кандидатів на прийняття на службу та зайняття вакантної посади. Конкурс на службу в поліції обов'язково проводиться серед осіб, які вперше приймаються на службу в поліції з призначенням на посади молодшого складу поліції [2]. Атестація поліцейських, як засіб створення умов для ефективного проходження службової кар'єри професійним складом працівників Національної поліції, проводиться з метою оцінки їхніх ділових, професійних, особистих якостей, освітнього та кваліфікаційного рівнів, фізичної підготовки на підставі глибокого і всебічного вивчення, визначення відповідності посадам, а також перспектив їхньої службової кар'єри. Атестація поліцейських проводиться: 1) при призначенні на вищу посаду, якщо заміщення цієї посади здійснюється без проведення конкурсу; 2) для вирішення питання про переміщення на нижчу посаду через службову невідповідність; 3) для вирішення питання про звільнення зі служби в поліції через службову невідповідність [2].

Закон «Про освіту» визначає, що післядипломна освіта передбачає набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти та практичного досвіду. Вона включає: спеціалізацію, перепідготовку, стажування та підвищення кваліфікації як набуття особою нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань [3]. Згідно Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції підвищення кваліфікації - підвищення рівня готовності працівника поліції до виконання її професійних завдань та обов'язків або набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов'язки шляхом набуття нових знань і вмінь у межах професійної діяльності або галузі знань [4]. Положенням встановлено, що працівники поліції направляються на підвищення кваліфікації за потребою, але не рідше одного разу на 3 роки, а також перед призначенням на керівну посаду, у тому числі вищу керівну посаду, ніж займає. Підвищення кваліфікації працівників поліції здійснюється за такими видами: підвищення кваліфікації за професійними програмами (довгострокове) - проводиться для працівників поліції, яких зараховано до кадрового резерву; короткострокове підвищення кваліфікації (спеціалізовані навчальні курси, тематичні семінари, семінари-практикуми, семінари-тренінги, інші види). Тривалість довгострокового підвищення кваліфікації визначається програмою обсягом не менше 72 академічних годин [4].

Важливим елементом кадрового напрямку організації забезпечення національної безпеки є соціальний захист осіб, які проходять службу у складі суб'єктів забезпечення національної безпеки держави. Відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» соціальний захист військовослужбовців - діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і

соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення військовослужбовців у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом. Норми цього Закону розповсюджуються на значну категорію осіб: військовослужбовців Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які проходять військову службу на території України, і військовослужбовців зазначених вище військових формувань та правоохоронних органів - громадян України, які виконують військовий обов'язок за межами України, та членів їх сімей; військовослужбовців, які стали особами з інвалідністю внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби, чи внаслідок захворювання після звільнення їх з військової служби, пов'язаного з проходженням військової служби, та членів їх сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули, померли чи пропали безвісти; військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, і членів їх сімей; членів добровольчих формувань територіальних громад під час їх участі у заходах підготовки добровольчих формувань територіальних громад, а також виконання ними завдань територіальної оборони України [5].

Підсумовуючи викладене стосовно організаційно-кадрових засад забезпечення національної безпеки держави, доцільно зазначити, що кадрове забезпечення як складова організаційних засад забезпечення національної безпеки держави має на меті створення всіх необхідних умов для належного виконання завдань суб'єктами забезпечення національної безпеки держави, шляхом залучення до організаційних структур системи суб'єктів забезпечення національної безпеки держави професійними та кваліфікованими кадрами, мотивування до якісного виконання поставлених перед ними функціональних обов'язків, у тому числі через створення умов для професійного розвитку та належного матеріального забезпечення умов їх праці та життєдіяльності, а також належного рівня соціального захисту.

Список використаних джерел:

1. Про Службу безпеки України. Закон України від 25 березня 1992 року № 2229-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27, ст.382
2. Про Національну поліцію / Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII
3. Про освіту. Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради, 2017, № 38-39, ст.380
4. Про затвердження Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24.12.2015. № 1625. Офіційний вісник України 2016 р., № 11, стор. 173, стаття 485
5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 15, ст.190

ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ МИТНИМИ ОРГАНАМИ

Руслан Анатолійович ЧЕРКАССЬКИЙ,

кандидат наук з державного управління

Її Величності служба доходів і митниць (Her Majesty's Revenue & Customs, далі HMRC) є органом державної влади «без міністерського портфеля», створена Актом парламенту в 2005 році як новий орган, що замінив Службу внутрішніх доходів і Митно-акцизну службу. Казначейство (Міністерство фінансів) спрямовує і розробляє стратегію податкової політики, HMRC відповідає за її реалізацію [1]. Серед основних завдань HMRC слід виділити: забезпечення надходження коштів до бюджету; сприяння законній міжнародній торгівлі, захист фіскальної, економічної, соціальної та фізичної безпеки Великої Британії; адміністрування податкової системи в найбільш простий, орієнтований на клієнта й ефективний спосіб; адміністрування соціальних виплат. У структурі HMRC серед 72 департаментів власне «митних» лише 25: 1) Митний департамент; 2) Департамент трансформації митниці [1].

Цікавим є той факт, що на відміну від США, де основним завданням Митно-прикордонної служби є захист громадян від зовнішніх та внутрішніх загроз, й фіскальна функція є вторинною, у Великій Британії, як і в Китаї, головною метою Державної служби податкових та митних зборів є саме наповнення бюджету, а за захист осіб у цій країні від зовнішніх загроз відповідає Національне агентство з питань злочинності. Поряд з ним, аналогічні функції до Митно-прикордонної служби США виконують Прикордонні війська Великобританії, а саме – здійснюють імміграційний та митний контроль, борються з контрабандою, збирають митні платежі. Але, на відміну від США, цей орган не є окремим міністерством, а входить до складу Міністерства внутрішніх справ, аналогічно як у Китайській народній республіці [0]. Таким чином, Великобританія основними загрозами для митної безпеки бачить саме як фінансові втрати бюджету, так й безпеку своїх підданих від терористичної діяльності. Саме тому перед усіма органами, що забезпечують митну безпеку Великобританії, стоять завдання фіскально-безпекового напрямку [2].

У 2014 році HMRC прагнула стати більш ефективною організацією, яка орієнтована на цифрові технології. Окрім того, метою було скоротити операційні витрати на 235 млн фунтів стерлінгів на рік, зберігши при цьому ті ж результати щодо відповіді на телефонні дзвінки та обробку пошти. Організації частково заважали її розмір та географічні обмеження. З більш ніж 70000 співробітників у 170 офісах співпраця між командами зазвичай обмежувалася розташуванням офісу. Для вирішення цієї проблеми компанія Restore надала виділене середовище Digital Mailroom, передане на аутсорсинг, протягом чотирьох місяців. Унікальність цього рішення полягала у необхідності не тільки сканувати пошту, як традиційну

© Черкаський Р. А., 2020

цифрову поштову електронну скриньку, а й здійснювати велику маршрутизацію фізичної пошти, яка була повністю автоматизована за допомогою технології оптичного розпізнавання (OCR). При цьому вся оцифрована документація повинна була відповідати стандарту BS10008 та найсуворішим заходам безпеки у зв'язку з характером роботи, що виконується митницею. Цифрова поштова служба HMRC тепер обробляє понад 35 000 поштових відправлень на день у рамках SLA від 36 до 48 годин. Загалом він обробляє 5-6 млн відсканованих зображень на місяць. Партнерство призвело до 95% автоматичної класифікації типу документа, предмета та ідентифікатора клієнта. Це забезпечує «правильну маршрутизацію» пошти призначеному одержувачу HMRC без необхідності ручного втручання. Стратегічно цифрова поштова служба дозволила HMRC об'єднати п'ять великих регіональних поштових вузлів в один і покращила обслуговування клієнтів за рахунок значного покращення догляду за цінними документами з повною прозорістю та відстежуваністю. Тісно співпрацюючи понад шість років, Restore тепер є частиною поточної стратегії цифрової трансформації HMRC, підтримуючи урядовий орган у його зусиллях щодо подальшої оптимізації своєї роботи.

На особливу увагу заслуговує досвід Агентства прикордонного контролю Великої Британії (UK Border Agency) з виявлення, попередження митних правопорушень та розроблення напрямів модернізації служби. Існування інституту проведення незалежних перевірок, що гарантує дієвість подальших модернізацій служби, є одним із показників успіху в боротьбі з митними правопорушеннями. Результати перевірок викладаються у вигляді звітів із зазначенням висновків у вигляді рекомендацій щодо подальших дій. Звіти є загальнодоступними і викладені на сайті www.independent.gov.uk. Розвідувальні дані є важливим засобом попередження і виявлення митних правопорушень у Великій Британії. Можливість застосування превентивних заходів, спрямованих на перешкоджання реалізації незаконних дій, є головним елементом схеми боротьби з митними правопорушеннями [3].

Втім, на сьогодні слід констатувати, що систематичні помилки британських митників дозволили злочинним угрупованням лише за чотири роки обдурити Європейський союз на суму не менше 2 мільярдів фунтів стерлінгів плюс ще мільярди недоотриманого ПДВ, заявило бюро ЄС боротьби з шахрайством OLAF. Дане відомство відмітило, що збої митниці та акцизів коштували як мінімум 5,2 млрд євро (4,5 млрд фунтів стерлінгів) у вигляді несплачених мит та ПДВ.

Разом із тим, слід відзначити і позитивні аспекти досвіду Великобританії, який слід використати вітчизняному законодавцю в рамках вдосконалення діяльності Державної митної служби України як суб'єкта протидії та запобігання митній злочинності: по-перше, в цій країні митні володіють широким колом повноважень в контексті здійснення оперативно-розшукової роботи. Так, в ході збирання інформації митні органи можуть проводити інтенсивні втручання в діяльність певного суб'єкта, наприклад: прослуховування телефонних розмов і квартир, спостереження, фото- та відеозйомка постраждалих, а також використання слідчих під прикриттям, тощо; по-друге, важливим аспектом

протидії та запобігання митній злочинності є професійна підготовка кадрів митних органів. Окрім того, з позитивного боку слід відзначити високий рівень соціального та фінансового забезпечення працівників митниці.

Список використаних джерел:

1. Український та зарубіжний досвід побудови митних органів: рекомендації для сучасної України / URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Projects_2014/Trade_Facilitation_dialogue/Ukrainian_customs_service_Savarets_2017.pdf

2. Попівняк О.І. Міжнародний досвід забезпечення митної безпеки. Правова просвіта: електронне науково-фахове видання. 2018. № 2. URL: http://www.pravo.nayka.com.ua/pdf/2_2018/82.pdf

3. Яромій І. В. Щодо можливості використання зарубіжного досвіду функціонування митних органів в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 6. Том 4. 2017. С.382-385

ОКРЕМІ ПИТАННЯ НАБУТТЯ ОСОБОЮ СТАТУСУ ПІДОЗРЮВАНОГО ВІДПОВІДНО ДО КПК УКРАЇНИ

Сергій Іванович ПЕРЕПЕЛИЦЯ,

кандидат юридичних наук, адвокат

Належне застосування приписів Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) є одним із найактуальніших в кримінальному процесі. Від його вирішення істотним чином залежить правильність реалізації його норм учасниками кримінального судочинства, а отже можливість досягнення завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України).

Предметом аналізу в науковій доповіді обрано визначення моменту набуття особою статусу підозрюваного з урахуванням змін внесених до ст. 42 КПК України Законом України №1689-VII від 07.10.2014.

Відповідно до ч. 1 ст. 42 КПК України (в редакції Закону № 1689-VII від 07.10.2014) підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 КПК України, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень. При цьому слід врахувати, що п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України визначено, що притягнення до кримінальної відповідальності - стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Отже, відправною точкою у тлумачення моменту набуття особою статусу підозрюваного слід вважати факт повідомлення їй про підозру у вчиненні кримінального правопорушення.

Порядок вручення повідомлення про підозру визначено главою 22 (ст.ст. 276-279) КПК України. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 276 КПК України повідомлення про підозру обов'язково здійснюється в порядку, передбаченому ст. 278 КПК України, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень (ст. 111 КПК України). Главою 11 (ст. ст. 133-143) КПК України визначений порядок виклику слідчим, прокурором, судового виклику і приводу. З огляду на наведені положення ст. ст. 111, 135, 136, 276-279 КПК України належним підтвердженням отримання особою письмового повідомлення про підозру може вважатися лише підпис її про отримання письмового повідомлення про підозру, відеозапис вручення особі повідомлення про підозру, чи підпис протоколу затримання, чи будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі письмового повідомлення про підозру. Наведеної правової позиції дотримуються й суди у своїй діяльності.

Але Законом України №1689-VII від 07.10.2014 до КПК України внесені зміни, зокрема, поняття підозрюваного розширено. Так, підозрюваним також визнається особа: щодо якої складено повідомлення про підозру; повідомлення про підозру особі не вручено внаслідок

невстановлення місцезнаходження особи; вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень. З цього приводу слід зазначити, що розуміння змісту внесених Законом України №1689-VII від 07.10.2014 змін до КПК України потребує певного уточнення з урахуванням зокрема положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) та практики Європейського суду з прав людини (далі – Суд).

Так, відповідно до пп. «а» пункту 3 статті 6 Конвенції, положення якої застосовуються й до стадії досудового слідства (рішення у справі «Tejedor Garcia v. Spain» від 16 грудня 1997 р., Reports 1997-VIII, стор. 2794-95, параграф 27), кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причину обвинувачення проти нього. Відтак, в розумінні практики Суду наведене положення Конвенції вказує на необхідність звернути особливу увагу на факт належного повідомлення обвинуваченого про «пред'явлене йому обвинувачення». Це обумовлено тим фактом, що пп. (а) п. 3 ст. 6 надає обвинуваченому право бути поінформованим не тільки про «підстави» звинувачення (про дії, імовірно їм скоєних, на яких засновано обвинувачення), але також про «характер» звинувачення або про правову характеристику таких дій (Матточіа проти Італії (Mattoccia v. Italy), пункт 59; Пенев проти Болгарії (Penev v. Bulgaria), пункти 33 і 42). Зобов'язання щодо інформування обвинуваченого лежить виключно на стороні обвинувачення і не може бути виконано за допомогою пасивного надання інформації без звернення на неї уваги сторони захисту (Матточіа проти Італії (Mattoccia v. Italy), пункт 65; Чічіліан і Екіндьян проти Франції (Chichlian and Ekindjian v. France), пункт 71). Обвинувачений повинен дійсно отримати інформацію; правової презумпції отримання недостатньо (С. проти Італії (C. v. Italy) (dec.)).

Таким чином, положення ч. 1 ст. 42 КПК України (в редакції Закону №1689-VII від 07.10.2014), які визначають, що підозрюваним є особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень, мають застосовуватися із урахуванням пп. (а) п. 3 ст. 6 Конвенції. Тому вказану норму КПК України слід розуміти наступним чином: підозрюваним є особа в кримінальному провадженні щодо якої складено повідомлення про підозру, а у кримінальному провадженні наявні матеріали, які доводять, що особі було відомо про те, що стосовно нього ведеться судовий розгляд і про пред'явлені йому звинувачення. Зокрема такими фактами можуть бути підпис особи про отримання письмового повідомлення про підозру, відеозапис вручення особі письмового повідомлення про підозру, чи будь-якими іншими даними, які підтверджують або факт вручення особі письмового повідомлення про підозру або факт того, що особа знала про кримінальне судочинство у її справі і про характер і підстави пред'явлених їй звинувачень і не мала наміру брати участь в судовому розгляді по його справі або бажала сховатися від правосуддя.

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Дмитро Анатолійович МОРКВІН,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ*
<https://orcid.org/0000-0002-3651-6805>

Неоднорідність правоохоронної діяльності, як об'єкта адміністративно-правового регулювання безпосередньо впливає на її зміст та визначення різновидів. Як справедливо підкреслює Р.Я. Шай, за змістом, правоохоронна діяльність є різнорідною, що виявляється у відносній різноманітності виконуваних нею функцій, зміст яких визначається основними напрямками цього виду діяльності. До таких функцій належать: правосуддя; судовий контроль; прокурорський нагляд; розслідування злочинів; надання правової допомоги; організаційне забезпечення діяльності судів та інших органів. Кожний з цих напрямів має на меті досягнення конкретних результатів, а саме: 1) усунення порушень норм Конституції України; 2) справедливий розгляд цивільних і кримінальних справ, справ про адміністративні правопорушення, арбітражних справ; 3) виявлення й усунення порушень закону засобами прокурорського реагування; 4) розкриття злочинів і викриття осіб, винних у їх скоєнні; 5) підготовка матеріалів до судового розгляду конкретних справ; 6) надання всім, кому це необхідно, кваліфікованої юридичної допомоги, особливо особам, які притягуються до юридичної відповідальності, а також надання інших юридичних послуг; 7) створення умов для нормальної діяльності судів та інших органів [1, с. 14-15].

За змістом правоохоронну діяльність М.В. Ковалів, С.С. Єсімов та Ю.Р. Лозинський поділяють на два види: 1) у широкому розумінні – охорона права від посягань, за якої кожен орган держави здійснює правоохоронну діяльність у межах своєї компетенції; 2) у вузькому сенсі – це спеціалізована діяльність з правової охорони суспільних відносин, якою займаються спеціально утворені для цього органи держави – правоохоронні органи [2, с.52]. Змістом правоохоронної діяльності у вузькому розумінні на погляд зазначених авторів є: а) нагляд за виконанням правових вимог; б) дослідження обставин діянь, котрі мають ознаки неправомірності; в) вирішення по суті справ про порушення права; г) реалізація прийнятих рішень. При цьому автори конкретизують те, що зміст правоохоронної діяльності спеціально уповноважених органів виконавчої влади полягає у здійсненні контролю за виконанням правових вимог, встановлення порушень дослідження обставин діяння, які мають ознаки неправомірності, формулювання попередніх висновків стосовно доведеності вини особи у правопорушенні. Залежно від характеру правопорушення спеціально уповноважений орган може сам здійснювати юрисдикційні повноваження, спрямувати справу іншому органу або в суд. Усі кримінальні справи та у випадках, передбачених законом, справи про адміністративні правопорушення завжди спрямовуються до суду [2, с. 54].

Вочевидь зміст правоохоронної діяльності обумовлюється низкою елементів, серед яких варто назвати суб'єкт, об'єкт такої діяльності, повноваження та компетенція цих суб'єктів, що обумовлені цілями та завданнями їх правоохоронної діяльності.

Доцільно погодитися з думкою О.Ф. Кобзаря, що до об'єктів правоохоронної діяльності як елементів її змісту можна віднести: 1) невід'ємні (природні) права і свободи людини та права людини у позитивістському розумінні (суб'єктивне право і законні інтереси); 2) основи конституційного ладу, в тому числі основи суспільного і державного ладу, визначені конституційними нормами, та основи місцевого самоврядування; 3) режим законності у суспільстві; 4) правопорядок як стан суспільних відносин; 5) питання безпеки особи, суспільства і держави; 6) стан правосвідомості і правової культури в суспільстві [3, с. 12]. Перелічені об'єкти в комплексі з такими елементами змісту правоохоронної діяльності, як повноваження суб'єктів її здійснення, їх цілі та завдання – дозволяють виявити напрямки правоохоронної діяльності. В.М. Зінченко до основних напрямків правоохоронної діяльності відносить: захист прав, свобод та законних інтересів учасників відповідних суспільних відносин; забезпечення належного рівня громадського порядку в суспільстві; забезпечення громадської безпеки; профілактика правопорушень; виявлення правопорушень та збір доказів з метою притягнення винних осіб до юридичної відповідальності; участь в діяльності по застосуванню до правопорушників засобів державного примусу; забезпечення кваліфікованої юридичної допомоги; правова пропаганда та агітація [4, с. 198]. Окреслені напрямки можуть розглядатися як різновиди правоохоронної діяльності. За характером виконуваних повноважень виокремлюють такі види правоохоронної діяльності: 1) правосуддя (у тому числі судовий контроль); 2) викриття й розслідування злочинів, у тому числі прокурорське кримінальне переслідування; 3) правозахисна діяльність прокуратури; 4) надання юридичної допомоги та інших правових послуг; 5) виконання судових рішень [5, с. 7].

Таким чином, проведене наукове дослідження дає змогу виокремити наступні ключові критерії класифікації правоохоронної діяльності:

1) за суб'єктами реалізації: по-перше, правоохоронну діяльність як напрям реалізації управлінських повноважень значної кількості суб'єктів, включно з органами законодавчої влади, органами місцевого самоврядування, а також представниками громадськості, що в у визначених законодавством межах та засобах здійснюють заходи із охорони встановленого правопорядку у певному колі суспільних відносин; по-друге, правоохоронну діяльність, яку реалізують в межах свого функціонального призначення коло визначених законодавством правоохоронних органів;

2) за специфікою виконуваних повноважень суб'єктами здійснення правоохоронної діяльності остання також не є однорідною. Означене обумовлено конкретикою цілей та завдань суб'єктів її здійснення, наприклад, правоохоронна діяльність Національної гвардії та правоохоронна діяльність Національної поліції.

Список використаних джерел:

1. Шай Р.Я. Природа та сутність правоохоронної діяльності. Наше право. 2014. № 5. С. 10-16.
2. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Лозинський Ю. Р. Правове регулювання правоохоронної діяльності: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 323 с.
3. Кобзар О.Ф. Правоохоронна діяльність: теоретико-правовий аналіз. Науковий вісник ДДУВС. 2017. № 3. С. 8-15.
4. Зінченко В.М. Теоретико-правові засади діяльності правоохоронних органів в Україні. Альманах права. 2011. Вип. 2. С. 198-200.
5. Організація судових та правоохоронних органів : підручник. І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, П. М. Каркач та ін.; за ред. І. Є. Марочкіна. Х.: Право, 2013. 448 с.

Наукове видання
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Тези доповідей учасників
науково-практичного семінару
(м. Харків, 14 травня 2020 року)

Відповідальні за випуск: А. Є. Голубов, М. В. Завальний

Комп'ютерне верстання: М. В. Завальний

Підписано до друку: 16.05.2020 р.

*Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 5,9. Обл.-вид. арк. 6,34.
Тираж 25 прим.*